

Vallespir

Revista Cultural i Literària

Preu de venda: 5 euros

Tercera Època, núm 2, Estiu 2006
Editat pel Centre Cultural Català del Vallespir

Libreria - Papeterie

Sant Jordi

Georges GUISSET

5, rue porte d'Espagne
66230 PRATS DE MOLLÓ - LA PRESTE
Tél: 04 68 39 70 40 - Fax 04 68 39 79 16

PACHECO Bernard

TABAC - JOURNAUX - CADEAUX
32, Rue Jean Jaurès
66260 ST-LAURENT DE CERDANS
SIRET: 404 857 799 0001 3 - NAF 522L

Jardinerie du Pilou

Les Roses de Céret

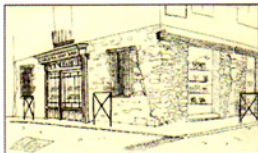
Mas le Pilou
Route de Saint Jean
66400 Céret
Tél: 04 68 83 52 44

ouvert tous les jours
9h-12h et 14-19h (18h le dim)

Trabucaire

Trabucaire Editions

2 of Jouy d'Arnaud
F-66140- Canet
tél/fax: 04.68.73.17.66
Entrepôt: 11 rue Traverse de Pia - BP 4106 -
66043 Perpinya Cedex
04.68.61.02.82
e-mail: trabucaire@wanadoo.fr
Site internet: www.trabucaire.com

LIBRAIRIE SANT JORDI

2, rue Pasteur - 66400 CERET
Tél 04 68 81 15 30 - Fax 04 68 55 38 76
courriel: librairie.santjordi@wanadoo.fr

le
**Cheval
DANS
l'arbre**

LIBRAIRIE
26, Bd Maréchal Joffre
66400 CÉRET
tél./fax 04.68.87.68.38

Carrer Besalú, 12
17600 FIGUERES
Tel: 972 500 133
Fax: 972 675 731

e-mail: info@mallartllibres.com
www.totsetsllibres.com

*La llibreria, des del segle XIX,
del carrer de Besalú*

**llibreria
Catalana**

LLIBRERIA ESPECIALITZADA EN MATERIAL ESCOLAR:
LLIBRES, MANUALS, REVISTES, CDS, VÍDEOS, ETC...

Plaça Payrà, 7 - 66000 PERPINYÀ
Tel: 04 68 34 89 39 Fax: 04 68 35 28 73
e-mail: llibreriacatalana@free.fr

Vallespir

Revista Cultural i Literària

CONSELL DE REDACCIÓ

Martine Berthelot
Josianna Cabanas
Joan Pau Escudero
Michèle Falgueres
Charles-Henri Julià
Henri Loreto
Josep López
Sergi Montémont
Margarida Planell
Gentil Puig-Moreno
Maria Teresa Sinyol
D.A. Vargas

EDITA:

Centre Cultural Català del
Vallespir
7 Av. G. Clemenceau i
2, carrer Pierre Camo
66400 CERET

Mel: g.puig-moreno@wanadoo.fr
Portal: www.vallespir-portal.org
Tel: 04 68 87 60 90
Tel: 00 33 468 87 60 69

DISSENY I MAQUETA:

Teresa Sinyol (Figueres)

IL·LUSTRACIONS:

P. Blanco
A. Lopez
M. Trescases

PORTADA:

Dibuix de P. Bousy

IMPRESSIÓ:

Gràfiques Canigó (Figueres)

DIFFUSIÓ:

Llibreries p.2 i 35

FOTOGRAFIES:

A. López (Sant Llorenç)
N. Hautemanière (Perpinyà)
H. Loreto (Arles del Tec)
R. Julià (Ceret)
R. Contin (Puerto Madryn)
R. Casamiquela
J.M. Malignon (Costoja)

DOCUMENTACIÓ:

Maria Grau (IFCT-UdP)
Michèle Falgueres (Sant Llorenç)
H. Loreto (Arles de Tec)
D.A. Vargas (Ceret)

ISSN: 1147-923X

(Preu de venda: 5 €;
suscripció veure pàg. 35)

SUMARI

EDITORIAL

Sumari	3
Correu del lector	4
Paraules del director	5

LITERATURA

"Arri, arri, burriquet", un text de Josep Sebastià Pons	6-7
"La Sang del Vallespir", un text de Ludovic Massé. Traduit per P. Gifreu	7-8

POESIA

Poema de Gerard Jacquet traduit per l'autor	9
Vallespir, un poema de Charles-Henri Julià, traduit per P. Verdagner	10

LINGÜÍSTICA, HISTÒRIA I BOTÀNICA

Una enquesta lingüística feta a Arles fa un segle per J.P. Escudero	11-12
La gent del Molí i la gent del Castell de Sant Llorenç per A. Balent	13-15
Dos manuscrits dels segle XII de Sant Guillem de Combret per H. Loreto	16-17
Una passejada botànica per l'Alt Vallespir per A. i G. Lopez	18-19

ESCULTURA, PINTURA I MÚSICA

L'escultor Conrad París de Sant Ferriol per Josianne Cabanas	20-21
El Pintor Pinkus Krémègne per Odile Oms	22-23
Sarsuela catalana "Cançó d'Amor i de Guerra" per G. Puig	24
L'Orfeo de Sant Llorenç de Cerdans	25

ENQUESTA I ENTREVISTA

Els nouvinguts britànics del Vallespir per Rowena Hargraves	26-27
Una entrevista al compositor Max Havart de Ceret per Carles Coll	28-30

RELATS DE VIATGES I CULTURES D'ARREU DEL MÓN

Impressions sobre la Patagònia argentina per G. Puig	31-33
--	-------

APUNTS DE LECTURES

Apunts de lectures	34
Contraportada: L'Auca de Catalunya Nord	36

■ Contactes i correspondència:

CCCv - 2 carrer Pierre Camo - 66400 CERET.
Portal del CCCv: <http://www.vallespir-portal.org>
Tel: 04 68 87 60 90 - Tel: 00 33 468 87 60 90

CORREU DEL LECTOR

«Després d'haver llegit detingudament el núm. 1 de la tercera època de la vostra revista plau-me dir-vos que, mentre tindrè vida (estic en el meu 90è aniversari) restaré un fidel lector vostre. Fins i tot anys enrere, hagués pogut participar. Primer com a simple català i segonament, perquè tot i éssent fill del Segrià (Lleida), el Vallespir compta molt per mi perquè vaig sortir d'Espanya i entrar a França pel coll d'Ares sense moure'm de Catalunya que és la meua única pàtria. Rebeu les meves efusives felicitacions per "VALLESPIR" i tots els encoratjaments del fundador de la revista "TERRES CATALANES" (1a època de 1970 a 1978)...».

Raimon Boix, Perpinyà

«He llegit i he tornat a llegir la revista «VALLESPIR» amb un plaer creixent. És una petita obra d'art! Té l'encant d'aquelles revistes precloses del passat, però amb un contingut actual. Realment, m'agrada molt! Una petita crítica subjectiva: els nòrdics, quan arriben «al Sud» es tornen bojos. Aquest «Sud» que comença pels anglesos a París i pels alemanys a Mulhouse, representa, per a ells, un país fantasmagòric. Els anglesos romanen més autocrítics, mantenen una distància prudent entre fantasma i realitat. Els alemanys confonen la bellesa ruda de la *Vallis Aspera* amb un mercat de Nàpols... »

Miquel Leiberich, Palau del Vidre.

«J'ai été heureux que nos premières conversations aient pu permettre aux voix poétiques de Dieter-Meier Lenz et Alan Morrison de trouver un écho dans le premier numéro de votre nouvelle Revue VALLESPIR. Si je suis à Costoja lorsque vous la présenterez à Céret ce sera pour moi un plaisir d'assister à cet événement. PS.- Je vous enverrai quelques lignes que j'aurais consacrées au travail de Louis Roque dans les colonnes du Monde il y a quelques années. Votre revue pourrait rendre hommage à son apport d'historien du Vallespir. Raymond Sala, qui a préfacé son Histoire de Saint-Laurent de Cerdans, sera sûrement de mon avis.»

Alain Rollat, Sète

«Estic molt feliç de veure avui l'èxit de la revista "VALLESPIR" i tota la feina feta pel Centre Cultural Català del Vallespir. Sóc de tot cor amb vos perquè heu tingut el coratge de tirar endavant i realitzar un projecte que a molts ens semblava gairebé impossible. Moltes gràcies per tota la feina per salvar la nostra cultura i la nostra identitat catalana.»

Joan Pere Vergès i Dalmau, Arles de Tec.

«He descobert moltes coses interessants a la revista VALLESPIR. No coneixia els textos de Carles Bosch de la Trinxeria, i la seva forma d'escriure m'agrada molt, sobretot "*Mon amic Vicenç de Pineda*". La literatura de Josep Pla és també molt interessant. La crònica de Poesia està molt bé, sobretot amb un autor com Patrick Gifreu. El document de lingüística i els comentaris m'han interessat molt. L'entrevista a la senyora Vargas m'ha permès de descobrir una persona amb qui es gaudeix de passar una bona estona, és la memòria vivent de tota una època cultural. No entraré en detall sobre les altres cròniques, ja siguin de Botànica, de Memòries o bé de Terres Catalanes, trobo que donen un ritme interessant a la revista. Espero que podreu continuar i felicitats pel treball realitzat. Siiau!».

Germinal Monge, Perpinyà.

"He llegit amb molt de plaer el núm. 1 de la revista VALLESPIR i desitjo que continuï éssent tal com és, amb rúbriques variades per a satisfer tots els gustos. Potser podrieu afegir una rúbrica sobre llengües germanes dels pobles mediterranis veïns (l'occità, el cors, el sard) o sobre altres pobles i cultures veïnes com (el berber o amazigh, l'àrab) que han influït en la formació de la nostra història i de la nostra llengua, de tal manera que apareixi l'aspecte excepcional de la terra catalana, hereva de la civilització grecollatina i quadriví d'antigues cultures (...)"

Claudi Berenguer, Ruerga.

"Vallespir, aquest nom tendre i dolç com un sospir, escrivia Ludovic Massé a *Terre du Liège*, i que paradoxalment significa Vall Aspre, tan novedós al seu temps i que ara la nostra època redescobreix. La revista "VALLESPIR" s'insereix en l'actual despertament del català perceptible en molts aspectes. Despertament que s'insinua a la premsa quotidiana que era adormida. Del meu costat preparo: *Aquell altre Ceret que ens intriga, del costat de Jerez; On és passat Locertatum ? (sobre la fundació de Ceret)*. I d'altres treballs dels quals us reservo els inèdits. En tot cas, pel que fa al núm. 1 de la revista, quin despertament! Potser que el Vallespir ja no sospira, sinó que ara respira..."

D.A Vargas, Ceret.

"Renaissant de ses cendres, voici le Vallespir nouveau! la revue est bien le reflet fidèle de ce qui se passe en profondeur chez nous. La presse quotidienne nous parle de la vie dans nos villages avec la fraîcheur de l'instantané. Sans prétention "VALLESPIR" va plus loin et, avec recul et réflexion, propose des pages de littérature, de poésie, d'histoire catalanes, etc. Suprême délice enfin, je sais maintenant qu'il est inutile de franchir les océans pour admirer des orchidées: en Vallespir il y en a tout plein!"

Laurence Loreto, Arles de Tec.

PRESENTACIÓ DE LA REVISTA VALLESPÍR

Paraules del director

Durant les presentacions de la revista que hem anat fent als municipis del Vallespir i de l'Alt Empordà hem recollit nombroses idees i propostions per a millorar-ne el seu contingut. Algunes observacions feien referència a l'actualitat del Vallespir. És evident que una revista encara que sigui cultural i literària no es pot desentendre dels problemes que afecten els seus habitants i el seu territori. Ja l'any 1928, el director de la primera revista *Vallespir*, Michel Aribaud, es lamentava en un editorial de la massacre dels boscos, de la sequera i dels incendis. Avui, vivim els mateixos perills multiplicats per cent o per mil. Amb, d'un costat, el perill de totes les autopistes financeres, ferroviàries, elèctriques, contra les quals la gent del territori s'ha aixecat amb el crit de «Visca la Terra!», i de l'altre, la febre constructora dels especuladors rapinyaires. La redacció de *Vallespir* es compromet a denunciar tots els abusos i atacs contra els ecosistemes natural, lingüístic i cultural del Vallespir. Car totes les llengües són vehicles d'accés a la cultura universal.

A continuació, hem de notar que el primer número de la revista *Vallespir* (3a època) ha estat molt ben acollit, i que la venda per les associacions i sobretot per les llibreries de la vall ha estat relativament satisfactòria, encara que sempre es pugui millorar. Podem considerar que és un èxit perquè també hem rebut nombrosos elogis, més que no pas crítiques, tot i que aquestes darreres són sempre molt necessàries. Podreu llegir-ne algunes al Correu del Lector on us demanem de participar encara i sempre.

Com s'observarà hem conservat les mateixes rúbriques i estructura de la revista amb només alguns canvis, tot combinant textos d'escriptors i poetes d'antany amb els d'avui per donar una visió de prestigi i alhora de continuïtat. Pel que fa a la llengua dels articles, alguns lectors ens han demanat de preveure 50% en cada llengua. El Consell de Redacció de *Vallespir* continua pensant que la llengua històrica del territori és la que necessita més reconeixement i suport, i sobretot perquè ja existeixen molts llibres en francès sobre el Vallespir. Hem pensat que una solució podia ser d'incloure resums en francès de presentació dels articles que són escrits en català. No podem fer traduccions sistemàtiques de tots els articles de la revista perquè doblaria el preu de cost de la impressió, i de moment, no ens ho podem permetre.

En aquest núm. 2 de «VALLESPÍR» presentem dos escriptors catalans reconeguts: en Josep Sebastià Pons amb un text sobre Ceret, i Ludovic Massé amb un extracte de «*Le Sang du Vallespir*» que els nostres lectors bellu han llegit en francès. Pel que fa als escriptors actuals presentem el conegut artista Gerard Jacquet i el poeta Charles-Henry Julià d'Alzina Rodona del qual ja vàrem presentar un llibre a *Vallespir* núm. 1. Julià escriu en francès, però en Pere Verdagner ha aconseguit una excel·lent traducció. Com ja és costum, en Joan Pau Escudero ens proposa l'estudi d'algunes característiques del català d'Arles de Tec, de fa un segle extretes de l'*Atlas Linguistique de la France de 1902-1910*. L'historiador Andreu Balent ens rememora l'enfrontament social entre «La gent del Molí i la gent del Castell» de Sant Llorenç de Cerdans. Llegirem també un interessant estudi d'Enric Loreto sobre dos manuscrits del segle XII trobats a la capella de Sant Guillem de Combret a l'Alt Vallespir. Fareu una enriquidora passejada botànica per l'Alt Vallespir de la mà de l'Antoni i la Gaëlle Lopez de Sant Llorenç. Pel que fa a l'escultura, la pintura i la música, Josianna Cabanas ens proposa una visita al taller de l'escultor Conrad Paris de Sant Ferreol i deixeble del mestre Aristides Mallol. I Odile Oms ens retrata Pinkus Krémégne, el pintor litià que va escollir de viure i morir a Ceret. Recordarem l'òpereta catalana *Cançó d'amor i de guerra* que es va representar el 13 de maig passat a Arles de Tec i on era molt simbòlic de fer-ho. A la rúbrica Entrevistes i Opinions, llegirem una enquesta de la Rowena Hargraves sobre els nouvinguts britànics i una entrevista al compositor Max Havart de Ceret per Carles Coll. Iniciem també una nova rúbrica: Relats de Viatges amb «Impressions de la Patagònia argentina» que desitja incitar els lectors i col·laboradors a la presentació d'altres viatges i d'altres cultures d'arreu del món.

Finalment, a Apunts de Lectures presentem quatre llibres. La reedició de *Records d'un excursionista* de Carles Bosch de la Trinxeria, *Naissance du cubisme Ceret 1910-1920* de Victor Crastre, *L'expulsion* de Michel Llory i *Peau d'Arbres* de Michèle Vert-Nibet. A la Contraportada, trobareu l'auca de Catalunya Nord. Amb tot, esperem que *Vallespir 2* continuï sent del vostre grat i que pugeu contribuir al seu millorament i a la seva difusió.

Ceret, 21 de juny de 2006

JOSEP SEBASTIÀ PONS (1886-1962) EST LE POÈTE DU ROUSSILLON ET PLUS PARTICULIÈREMENT DES ASPRES OÙ IL ÉTAIT NÉ (ILLE-SUR-TEC). DANS SA JEUNESSE IL FUT IMPRESSIONNÉ PAR LA LECTURE DE «CANIGÓ» DE L'OEUVRE ÉPIQUE DU GRAND ÉCRIVAIN CATALAN JACINT VERDAGUER, QU'IL CONNUT À BARCELONE. AU COURS DE SON OEUVRE J.S. PONS ÉLABORA UNE LANGUE QUI S'INSPIRAIT DES PARTICULARITÉS ROUSSILLONNAISES TOUT EN RESPECTANT LA NORME LINGUISTIQUE DE POMPEU FABRA. SON STYLE S'INSCRIT DANS LE COURANT DU NÉO-CLASSICISME. IL FUT UN DES GRANDS NOUVEAUX DE LA LANGUE LITTÉRAIRE EN CATALOGNE NORD. J.S. PONS S'INTÉRESSA AUX THÈMES DE LA VIE QUOTIDIENNE DES GENS HUMIBLES. IL TRANSFIGURA LES PAYSANS, LES ANIMAUX ET LES LIEUX MODELÉS PAR L'ACTIVITÉ LABORIEUSE DES HOMMES. PENDANT LES ANNÉES 30 J.S. PONS FUT LE CHRONISTE DES LETTRES CATALANES DANS LA REVUE LITTÉRAIRE DE PARIS, LE «MERCURE DE FRANCE», IL FUT ÉGALEMENT MEMBRE DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

UN TEXT DE JOSEP SEBASTIÀ PONS

Extret del "Llibre de les set sivelles" Biblioteca Selecta, Barcelona 1973

«ARRI, ARRI, BURRIQUET»

●Una vila que mereix tota l'estima és la de Ceret, i cal que sigui celebrada en aquest *Llibre de les set sivelles*, que mai no acabaré, encara que faci una pila d'anys que l'he començat. Un llibre com aquest, nodrit de converses que recull l'esperit d'un altre temps i l'agermana amb el temps d'ara, no pot nàixer d'una feina diària i no hi val l'aplicació i menys encara la regularitat. És un llibre encomanat a la ventura. És el llibre dels ocells. És el meu llibre.

El burriquet qui puja, amb una seguirella d'infants, qui sap si arribarà mai a Ceret? Haurà de passar tantes muntanyes, seguir **les passereres** i travessar cent còrrecs a l'**eixut**. Bon sort encara si el guia un raig de la corona de sant Ferriol! Arri, arri, burriquet de les meravelles! A còpia de caminar tots trobarem el que desitgem, tu la userda i el pallat i nosaltres el niu dels amors. Aquell Ceret de Vallespir més val que sigui lluny, perquè el delit de caminar és el millor de la vida. Vet ací una veritat quieta i segura, una llei eterna, i si ara molts no s'hi saben avenir no la desconeixen els infants i la gent **d'enteniment**. Mira que un camí mai no és igual i cada dia el sol i la pluja hi fan cantar diferentment les pedres. Ara

ve la seguida dels dies clars, i ara vet ací la filarella dels dies molts.

Una bromes fan **volves** crestes amunt i totes les carenes semblen suspeses en un cel de perla. Aquí fa ull i allí és barrat. Vés i camina,

que aquesta claror dels dies molts t'afina els sentits. Dolç setembre, la fina olor de la muntanya són les carrioletes que la crien. De vegades n'encertes un **clap** entre **la llosa** o les destries una per una en un camp de **bruc**. Són molt fresques al toc i totes porten un **caparró** color d'argila. Només hi podràs comparar

aquestes **cogumelles**, més abrigades, que tanquen la capsa amb un color de llet brossada. I ara mira les perdrius, les gallinetes del desert, que, l'una darrera l'altra, s'encaminen a la mateixa vora del camp damunt. Prova que la nit no trigarà gaire a enclore els masos. Arri, arri, burriquet, que demà anirem a Ceret.

Ara com ara, voldria esbrinar per quina raó hom assenyala Ceret com **una fita**. Cal haver **atalaiat** la vila, des dels terrers dels Aspres, blanca en un coixí de prats. Cal haver desitjat la vila, quan té els colors de la cirera amunt del Tec,

Sant Pere de Riuferrer (Arlés de Tec) - Dibuix de Philippe Blancho

que fa una cinta de sorral. Altre temps el burriquet dels infants passava el pont, que està fet tot d'una arcada i era aleshores el més alt i el més estret del món. Un pont semblant, de tanta gosadia, bastit per la llegenda, molt seria que no ens menés a un lloc d'amistat fina i de repòs. Vosaltres, que desitgeu el palau de la benestança, no val la pena d'afrontar els perills del món, quan el teniu aquí, a cada pas de porta.

Una de les gràcies de Ceret és que de la porta estant s'hi pot rentar una peça de **bugada**. L'aigua hi salta pels carrers i amb l'aigua **una munió** de vespes per alleugerir el pensament. N'hi hauria prou amb aquest encís per a aclarir la dita, i així te'n podries tornar satisfet. Espera, encara, que et vull donar un consell profitós: havent trescat d'un cantó a l'altre, demana que et menin a una plaça **abscondida** i a la Font dels Nou Raigs. Siguis pacient i espera la nit entrada per penetrar en aquell recinte. D'altra manera s'esviaria el palau de vidre. **T'has donat** de les flors que esperen la nit per esbandir la corolla. Moltes viles fan igual. I amb el toc de la lluna descobreixen el secret. Ja endevines la claror de la font en la pila. Ara t'hauràs d'acotar per oír la cantarella que hi resa cada raig. Uns peixets de mitologia hi escampen els nou rajolins. Tot per damunt, un lleó els vigila, encara que tingui el cap **escabornat** com una penya. Sota els nou fils, unes figures de captius acoten l'esquena i giren,

igual fossin estalactites. Aquestes figures t'obliguen a la meditació. Què fan? Jo creuria que persegueixen el temps **esvait** sota aquesta pluja d'eternitat. Què diuen? **Acota't i oíràs** les frases que exhaleu amb un ploricó:

Sempre girem. El temps mai no s'atura.

L'hora que segueix l'hora és insegura.

Entrem dins una cova molt obscura,

Mullats pel plor que vessa la font pura.

ALGUNS ACLARIMENTS LINGÜÍSTICS:

- **Les passereres** (les pedres per a passar el riu)
- **a l'eixut** (al sec)
- **d'enteniment** (de seny, amb comprensió)
- **unes volves** (uns fiocs o borralls lleugers)
- **un clap** (un tros de terra)
- **una llosa** (una pedra plana)
- **el bruc** (un arbust)
- **un caparró** (cap petit, capet)
- **unes cogumelles** (uns bolets)
- **atalaiat** (vist des d'un monticle)
- **esbrinar** (cercar)
- **una fita** (un objectiu)
- **fer la bugada** (rentar la roba)
- **una munió** (molts)
- **abscondida** (amagada)
- **T'has donat** (has percebut, olorat)
- **escabornat** (deteriorat, ebrèché)
- **esvait** (desaparegut, escapat)
- **Acota't i oíràs** (apropa't i entendràs).

«LE SANG DU VALLESPİR»

de Ludovic Massé Balzac éditeur - Traducció de Patrick Gifreu

LUDOVIC MASSÉ (1900-1982) EST NÉ À ÈVOL DANS LE CONFLUENT OÙ IL FUT INSTITUTEUR JUSQU'EN 1940, DATE À LAQUELLE IL S'INSTALLA À PERPIGNAN. C'EST UN AUTEUR QUI A ÉCRIT DE NOMBREUX ROMANS SUR LE PAYS CATALAN ET SES HABITANTS COMME: «LE MAS DES OUBELLS» (1933); «OMBRES SUR LES CHAMPS» (1934); «LA FLAMME SAUVAGE» (1936); «LE VIN PUR» (1945); LA SÉRIE «LES GRÉGOIRES, LA TERRE DU LIÈGE» (1953); «SIMON ROUQUÈRE» (1969). IL A ÉTÉ PUBLIÉ PAR DES MAISONS D'ÉDITION DE PARIS. IL COLLABORA DANS DES REVUES TRÈS CONNUES DE L'ÉPOQUE COMME: «VU», «REGARDS», «PROLÉTARIAT». IL SERA CONSIDÉRÉ COMME UN ÉCRIVAIN PROCHE DU COURANT DES ÉCRIVAINS PROLÉTARIENS. À CÉRET, IL CONNUT LES GRANDS ARTISTES DES ANNÉES 20 ET 30. DANS «LE SANG DU VALLESPİR» MASSÉ RELATE LA VIE, LES JOIES ET LES PEINES D'UN JEUNE COUPLE DE TRAVAILLEURS DE SANT LORENÇ DE CERDANS, NARCISSE ET ADRIENNE.

● Narcís Pellicer, el muntanyés de Serrallonga, a l'alt Vallespir, havia baixat un dia, **mudat**, els braços pengim-penjam, sense malícia, i mai més no n'havia marxat. Amb gairebé la mateixa innocència, un bri de mimosa al "corsatge", l'Adriana Anglada, filla del duaner, l'esperava. Era per Sant Pau, festa de les "acordalles", a la capella. Hom fica la mà dins la sorra, i si els grans queden pegats a la palma, hom es casa

dins l'any. La dansa havia escalfat en Narcís i l'Adriana. Llurs mans eren humides. Es casaren sis mesos després, per Sant Ferriol, un altre dia de festa. En Narcís era **espartenyer**. L'Adriana treballava als taps, però com que era flaca de salut, de seguit li féu deixar el "mestier". Es sentia força per dos. Ella, havia portat la casa de l'Alavall, el jardí, l'hort amb cirerers. Ell feia bones **mesades**. I se les passaven de

primera. El diumenge, convidaven els pares i els amics; o llavors marxaven, **una colla**, a la muntanya, a la mar, a les festes majors, a per tot arreu on llur felicitat podia estimular-se amb la dels altres. Hom els encontrava en totes les festes votives, els aplecs, aquestes embranzides de plaer que segueixen **els romiatges**, a les places, les clarianes, les platges, on ballen a tocant de les capelles dedicades a la verge, després de l'ofrena dels panets i del formatge d'ovella, a Maurellàs i al Voló, a Arles i a Passà, a Argelers i a Cotlliure, en tots els vilatges on es celebra un sant: Sant Vicenç que empara els mariners, Sant Eloi que protegeix els matxos i Sant Lluc les collites, Sant Pau que guareix de l'epilèpsia, Sant Sebastià atura la pesta, Sant Abdon que vençé els monstres, Sant Joan que fa fugir l'esperit maligne i atreu el príncep galant cap a la minyona que clava una **carlina**, o un ram de fabària i de citronella en forma de creu, al mig de la porta.

Tornaven cansats d'aquestes diades, i l'endemà, un gust de pols i de desencant als llavis, l'Adriana tornava a cordar el seu davantal i en Narcís tornava a la fàbrica. Treballava a **preu fet**. Era valent i es feia estimar de tothom. La festa li deixava una remor sorda al cap però el seu cor de muntanyès batia calmament i fort. La precisió dels seus gestos el tranquil·litzava. La història que un company li contava, d'un banc a l'altre, en els moments de repòs d'una nerviosa esgrima a punys tancats, el feien somriure.

A través del vidre veia els magatzemers **bellugar-se** en llur jungla de troques, de cabdells, de trenes, de teles, de cintes, l'**atabalador desgavell**, la bullidosa bigarrada, la tina sorollosa d'on sortiria l'espardenya amb la seva ànima blanca o blava. Més lluny, descobria les obreres dibuixant les penyes que la serra

retallava amb un xiulament voraç. Tothom s'afanyava molt a l'entorn seu. Els homes, a la sola, cardada amb l'alena, atapeïda, girada i regirada, picada amb el mall, afaïçonada amb la palma de la mà, en una exigència que els tibava del ciatell al taló; les dones, a la retallada, a la marcada, al manegament, trenes subjectades al punt de galeria, cordons solts, feines d'aparència desimbolta, **entremaliadures** de mans alades, que empal·lidien les cares. En Narcís **de sobte** es senti asserenat. Estimava el mestier tant com la seva dona. Li semblava que pastava llur felicitat amb les seves mans. Però la felicitat sempre és amenaçada. En Narcís coneixia les novel·letes, les desesperances, els drames dels seus companys, homes **tacturns**, dones disfressant llur **destret** en un somriure. Llavors, de vegades, després de les festes sobretot, hi havia aquesta

Fotografia de l'Oficina Municipal de Turisme de Sant Llorenç de Cerdans

remor en el cap que calia fer callar, aquesta por que marxava lentament, es dissipava en la realitat i en la germanor del treball, l'humor d'una història, el somriure de Llorenç (...).

ALGUNS ACLARIMENTS LINGÜÍSTICS:

- Mudat** = (ben vestit)
- un espardenyer** = (obrer que fa espardenyes)
- unes mesades** = (el salari d'un mes)
- una colla** = (un grup d'amics)
- els romiatges** = (processons camperoles i festives)
- una carlina** = (planta de la família del card)
- a preu fet** = (a tant la peça)
- bellugar-se** = (fer moviments)
- l'atabalador desgavell** = (el preocupant desordre)
- entremaliadures** = (malícies, maleses)
- de sobte** = (de cop)
- el destret** = (situació anguniosa)

GERARD JACQUET, UN ARTISTA ULTRALOCAL

«MÚSIC, POETA, PINTOR, LOCUTOR RADIOFÒNIC DE FA UNS 20 ANYS, GERARD JACQUET SERIA EL REPRESENTANT D'UNA CERTA NORMALITAT EN EL PANORAMA DE LA CULTURA NORD-CATALANA. UNA NORMALITAT SEVA MÉS QUE NO PAS DE L'ENTORN. LA SEVA ACTIVITAT POÈTICA ÉS UNIVERSAL AMB ELS PEUS BEN ARRELATS EN EL LOCAL, O MILLOR, EN L'ULTRALOCAL I A LA PERIFÈRIA, COM ELL MATEIX HO AFIRMA. ARTISTA D'UNA PRESENCIA EFECTIVA A L'ESCENARI, A VOLTES INQUIETANT I TRANSGRESSOR. ES CONSIDERA UN CANTAUTOR ROCK. EL TEXT TÉ PER A ELL UN VALOR LITERARI QUE EL FA TAN O MÉS RELLEVANT QUE LA SEVA MÚSICA. PARTINT DE LES SEVES PROPOSTES ESTÈTIQUES MARCA LES INTERPRETACIONS AMB UNA GESTUALITAT FORTA I EXPRESSIVA QUE POT ARRIBAR A L'EXPRESSIONISME» (...)

EXTRET DE CRISTINA BADOSA, SERRA D'OR, OCTUBRE DE 2004.

EXTRET DE « DOLCES NAFRES » DE GERARD JACQUET
EDICIONS «TRABUCAIRE», PERPINYÀ, 2005

Ací hi ha roselles
i agram
boles d'àngels que s'envolen
quan n'hom bufa
llufes de ca abelles cucs
roses
vent dolç sol roent
terra de sang

I aquí sota
qui sap on
des de temps esborrat
un pou

Diuen
la pitita mestressa d'escola
s'hi va tirar
hi va negar la seua vergonya

Esborrat tot això esborrat
des de temps esborrat

Al vespre l'ombra és llarga
i allebores
el sol fon

Ici il y a des coquelicots
et du chiendent
des boules d'anges qui s'envolent
quand on souffle
des vesses de loup des abeilles des vers
roses
du vent doux du soleil brûlant
de la terre rouge

Et là-dessous quelque part
où donc
depuis le temps comblé
un puits

Ils disent
la petite institutrice
s'y est jetée
y a noyé sa honte

Comblé tout ça comblé
depuis longtemps comblé

Le soir l'ombre est longue
et puis
le soleil fond

LA JOVE LITERATURA NORD-CATALANA

Durant la dècada dels 90 un grup de joves escriptors començaren a publicar trencant amb la tradició literària nord-catalana d'autors rurals ancorats en el passat. Aquests escriptors utilitzen la llengua de manera desacomplexada, com una eina de creació amb diversos registres que van del més dialectal al més normatiu. Tracten temes urbans que descriuen la realitat nord-catalana. Se centren en l'acte literari tot sabent que el sol fet d'escriure en català ja és un acte d'afirmació. Formen part d'aquesta generació: Patrick Gifreu, Gerard Jacquet, Norbert Narach, Joan Daniel Bezsonoff, Maite Barcons, Pascal Comelade, Aleix Renyé, Coleta Planas, Miquel Sargatal, entre d'altres... (Extret i adaptat d'una entrevista a A. Renyé)

"VALLESPIR" DE CHARLES-HENRI JULIÀ

CHARLES-HENRI JULIÀ VA ESTUDIAR A LA SORBONA I DESPRÉS HA ESTAT PROFESSOR DE LLETRES CLÀSSIQUES ALS LICEUS FRANCÉSOS DE LONDRES I DE TUNIS. UN COP JUBILAT HA TORNAT AL POBLE DE LA SEVA INFANTESA, ALZINA RODONA, PROP D'ARLES DE TEC). *FRESCORS DE FONTS* ÉS UN RECUIL DE POEMES PUBLICAT EN FRANCÈS I CATALÀ L'ANY 2004 PER LES PRESSES LITTÉRAIRES DE SANT ESTEVE DEL MONESTIR. L'EXCEL·LENT TRADUCCIÓ DELS POEMES ÉS DE PERE VERDAGUER, DE TOTS BEN CONEGUT. JA VÀREM PRESENTAR A "APUNTS DE LECTURES" DE "VALLESPIR" NÚM. 1 *CATALOGNE, VOYAGE EN TERRE MYTHIQUE*, UNA OBRA EN PROSA DEL MATEIX AUTOR, I ARA, MEMBRE DEL CONSELL DE REDACCIÓ DE "VALLESPIR". ELS POEMES SÓN IL·LUSTRATS PER MICHEL TRESCASES I S'INSPIREN DEL VALLESPIR PERÒ TAMBÉ DELS ÀSPRES. DES DEL BOCAL DEL TEC L'AUTOR "REMUNTA EL RIU FINS LES FONTS DEL RECORD, REDESCOBRINT EL MÓN DE LA INFÀNCIA, LA CELEBRACIÓ DEL PAÍS RETROBAT, L'HOMENATGE A LA BELLESA DE LA NOSTRA VALL CATALANA, EL VALLESPIR, EN EL PAÍS MEDITERRANI"

EXTRET DE « FRAICHEURS DE FONTAINES / FRESCORS DE FONTS »
LES PRESSES LITTÉRAIRES, PREPIGNAN, 2004

VALLESPIR

*Sota el clar de neu immens
De la muntanya assolada,
El pendís aspre de garrigues,
Les clarianes dels cirerers.*

*Vull viure dins aquesta vall!
Saber les fonts que hi ha en els prats
Els ceps de vinya a l'entrada
Dels alzinars, els pedruscalls
A les restanques, els camins dels tragneres.
La font en el fondal on s'abeura el senglar!*

(Traducció de Pere Verdaguer)

VALLESPIR

*Sous l'immense clair de neige
De la montagne ensoleillée,
La pente âpre des garrigues,
La clairière des cerisiers.*

*Vivre dans cette vallée !
Savoir les sources dans les près,
Les pieds de vignes à l'orée
Des chênes-lièges, l'éboulis
Des restanques, les chemins muletiers,
La source dans le creux où boit le sanglier !*

ALGUNS RESULTATS DE L'ENQUESTA L'ATLAS LINGUISTIQUE DE LA FRANCE FA UN SEGLE A ARLES

Per Jean-Paul Escudero

● L'*Atlas Linguistique de la France*, d'ara endavant ALF¹, ha estat el primer atlas lingüístic de la història. A casa nostra, les seves enquestes van recórrer cinc pobles: Ribesaltes, Illa, Oleta, Arles i Cotlliure. Al nord d'aquesta zona, abans d'entrar en el domini de la llengua francesa, els mapes de l'atles s'estenen a totes les terres occitanes de l'estat, la qual cosa ens ajuda a entendre qüestions de diferència o de convergència amb la llengua veïna. Cap al sud, en canvi, les enquestes no traspassen la frontera i la comparació amb la resta del territori català no es pot fer directament.

Al Vallespir, l'investigador i coautor de l'obra E. Edmont es va aturar a Arles, on va recollir -, com a la resta dels pobles visitats, - més de 1.900 formes. El mètode de treball de l'atles es basa en la traducció, francès? llengua regional. D'aquestes 1.900 formes locals, que no caben en el nostre article, hem seleccionat les menys conegudes², que solen ser quasi sempre les més fràgils, i també algunes de les més típiques del Vallespir o del nord de Catalunya en general. Per a facilitar la lectura d'aquestes entrades, no hem reproduït les transcripcions originals de l'ALF, d'escriptura i lectura complexes. Hem escrit cada mot amb la seva ortografia, simplement, respectant-ne, però, les particularitats fonètiques més notables. Malgrat les grans transformacions socials del segle XX (desaparició del món rural, èxode, canvi de població i canvi lingüístic) podem afirmar que quasi tot el lèxic presentat³ s'ha mantingut viu al Vallespir fins ara. Les excepcions o incerteses han estat assenyalades amb una V i un interrogant: V ? (forma viva ?)

L'estructura de l'inventari segueix el model següent:

- 1- Forma de l'ALF recollida a Arles, en negreta.
 - 2- Entre parèntesis, el mot francès que s'havia de traduir i el número del mapa.
 - 3- Comentari breu (eventual) de caràcter històric i/o geogràfic (amb dades recollides entre el 1986 i el 2006).
- Ex. 1- **amol** 2- (aiguiser, 16). 3- Variant de *esmolar* coneguda, entre altres llocs, al nord de l'Albera i a l'Empordà.

¹ Gilliéron / Edmont. *Atlas linguistique de la France* 9 vol., Paris: Librairie Champion, 1902-1910. "J. Gilliéron s'est fait aider par E. Edmont qui a travaillé près de cinq ans, de 1897 à 1901" (Costa. *Atlas linguistique "Sacaze"*, Sant Esteve: Société des professeurs de catalan, 1986. p. XVIII). Per tenir una visió més precisa del català al Vallespir, consulteu l'*Atlas "Sacaze"* (citat), l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (Griera. Abadia de Sant Cugat del Vallès, 1923-1964), l'*Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales* (Gulter. Paris: CNRS, 1966) i l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (Veny / Pons. Barcelona: IEC, des del 2001).

² En aquesta difícil selecció, hem descartat molts mots que tenen una gran extensió en català com ara, *aiguera, aixeta, ampolla, aprenent, aranya, arna, arrel, asclar, avi, badallar* (a la resta dels pobles catalans de l'ALF es va recollir *badar*), *bany, banya, bassa, baster, bisbat, bisbe, boll* (pronunciat *bull* en català del nord "balle de blé"), *borratxo, botiga, buçada, cadena, campanar, calçar, cànem, caritat, carnisser, coixi, criar, culnera, diners, embut, esclafar, esclop, escombra i escombrar, espiga* (de blat), *estalviar, ferret, ferro, fira, frare, fregar* (els plats), *gaig, galliner, germana, grillar, groc, guix, ham, hort, llenya, mantega, moliner*, etc. També hem eliminat molts gal·licismes i occitanismes -però no tots- perquè la seva presència podia imputar-se a vegades a la traducció imposada per l'enquesta. Ex. *allumeta* - però també *lluquet* en el mateix mapa - *atge, bolte, bossut, boulangier, bruet, cirar, ciratge, forxeta, ilinge, obrier*...

³ Es tracta d'un lèxic sovint arrelat en aquestes terres des de temps immemorials, per exemple *aibre, amolar, dorca, gravilla, grut, panna, peirer, sall*, etc. són atestats a l'època medieval.

- aibre** (arbre, 51). Forma present en català del nord, al sud de l'Aude i al sud-est de l'Arieja.
- amoliar** (aiguiser, 16). Variant de *esmolar* coneguda, entre altres llocs, al nord de l'Albera i a l'Empordà.
- amoleto** (rémouleur, 1691). Variant empordanesa i nord-catalana de *esmolet*.
- agullada** (aiguillon de bouvier, 1426). Recollit a Prats i a Montferrer.
- alzena** (alène, 1428). Continuador de l'occità *alzena*.
- (a)llongada** (couchée, 1519). Mot català sinònim de *allargar, diferir*. A casa nostra el seu significat coincideix amb l'occità *allongar* "s'estendre par terre" i el francès *allonger*.
- animeta** (coccinelle, 1508). V ? Recollim *margarideta* a Reiners i *volà-maria* a Prats de Molló.
- atissar** (excutir un chien à mordre, 1821). Al Vallespir, també es coneix *aquissar*. Ex. te vares *aquissar* com un ca *enverinat* (Reiners).
- banasta** (corbeille, 1792). També en occità, tot i que *panièra* dominava en aquelles terres (la qual cosa explica la difusió d'aquest mot en el català local. Al sud de l'Albera, *panera*).
- batador** (batadú) (battoir à linpe, 116). A l'Alt Empordà, recollim *batadora* i *picadora*.
- bec** (bouleau, 158). Continuador de l'occità homònim. En un capbreu de Reiners de 1656 llegim "*fins al serrat dels Bessos*". En la toponímia vallespirenca també apareix el derivat *becada* (bosc de becós).
- bordegàs** (bâtard, 1456). En català central, *bordegàs* és un sinònim popular de *noi* o *minyó*.
- borraina** (bourrache, 159). *Borraina* és una forma de l'oest de Catalunya, d'algun punt de l'Alt Empordà i de casa nostra; *borratja* en català central.
- brau; brava, braveta** (taureau, 1287; génisse, 637) V ?
- bregar** (broyer le lin, 179). V ? Es bregava el lli o el cànem. Segons el senyor Juanele de La Menera (nascut el 1914), es feien servir *bargues* amb les quals *xapaven el cànem*.
- bresca, brescar** (rayon de miel, en faire la récolte, 1888).
- bressola** (brocrau, 126). Apareix en diversos inventaris cretans: "*una brassola*" (any 1494), "*una brassola de tel xica*" (any 1669).
- broc** (barre de chaise, 1761). Acceptió no gaire coneguda de *broc*.
- bromes** (nuages, 928). Corrent a tot el Pirineu català i part del domini occità.
- bruig** (j'entends du bruit, 180). Continuador de l'occità *bruch*. L'ALF va recollir *fressa* a Arles. Al sud dominen *fressa* i *soroll*.
- brunzinar** (bourdonner, 1769).
- buga** (ruche, 1174). En un document de Ceret del 1700 llegim "*una buga de siura*". En català del nord i a l'Empordà, és més freqüent encara el masculí *buc*.
- callofa** (cosse de fève, pois, 1518).
- cambajó** (jambon, 710). Continuador de l'occità. Al sud de l'Albera, *cuixot* o *pernil*.
- cami de Sant Jaume** (voie lactée, 1407). Locució gairebé oblidada.
- canyó** (goulet, 655). El que anomenem *mal de canyó* al Vallespir és diu habitualment *mal de coll* en català central.
- cap de bou** (têtard, 1719). *Cap de bou* a Ceret, Reiners, Tellet, Sant Llorenç ... A l'Alt Empordà existeix la variant *uif de bou*.
- clavillier** (cheville, 1721). *Clavillier* a Prats de M., Reiners, Maurellàs ... *Clavillier* al Pirineu català occidental. A l'Alt Empordà recollim *clavilla* o *clivilla* (amb accent tònic a la l).
- corrença** (avoir la fière, 588). No gaire usual. En un document de Molló l'any 1835 "*diària en català an diem colica ho corrença*".
- cortal** (grange, 664). Mot estès al Pirineu, des de l'àrea gascona fins al nord de Catalunya.
- cotna** (couenne de lard, 1522). Trobem *cotna* (pronunciat *cunna* o *conna*) al Vallespir i a gran part de Catalunya, però sobretot habitualment al nord del Rosselló i al Llenguadoc.
- corborba** (jouer à coin-maillard, 1511). Hem recollit aquesta forma a Prats de Molló.
- dellà ahir** (avant-hier, 78). Sinònim de *després-ahir* o *abans-d'ahir*.
- desatar** (severir un nourrisson, 1708). Continuador de l'occità i derivat de *teta*. En català central es diu *desmamar*.
- dorca** (cruche en métal, 1526). Les últimes dorques eren de metall, avui dia ja són un record.
- escalbre** (toupie, 1319). Forma corrent al Rosselló i a gran part del Vallespir. A Sant Llorenç i a La Menera recollim un mot del Pirineu central català, el femení *balladora*.
- escarçaix** (crachat, salive, 1798). *Gargaix* o *esgargaix* a l'Alt Empordà, *gargall* a Barcelona.
- espica** (lavande, 1842). Continuador de l'occità, rar però encara viu al Vallespir. En català central es diu *espigol*.
- espertinar** (goûter, 657). Mot arrelat en català del nord i en llenguadoc. Al sud de la frontera *berenar*.
- estela** (étoile, 494). Continuador de l'occità. Encara s'usava al segle XVIII a l'Empordà. Allà va quedar substituït per *estrella* com a gran part de Catalunya.
- faula** (basilic, 1762). Rar, recollit a Reiners.
- ferrada** (seau, 1208). Mot gairebé oblidat. Avui dia el gal·licisme *bidon* s'ha implantat a tot el Vallespir. Renat Botet va registrar *ferradada* (contingut d'una ferrada) en el seu Vocabulaire Rossellonès. De *bidon* s'ha format el derivat *bidonat*.
- gravilla** (grii, 1587). Estès en català del nord. En un inventari fet a Palaldà el 1694 trobem "*unas gravillas xicas de ferro*".
- grut** (son de farine, 1242). A Serralonga, Sant Llorenç i a Prats recollim una forma més meridional segons. Segon o *segó* al sud.
- guilla** (renard, 1147). Mot propi de la Catalunya del Nord i de les terres de Girona. A Barcelona *guineu*.
- hedra** (lierre, 768). Forma arcaïtzant, del llatí *hedera*, present a tot el Vallespir (de Ceret en amunt) i a diverses regions del Pirineu català i occità. És seus equivalents són *elra* al Rosselló i al Conflent, i *heura* en català central.
- herba de nostra dona** (panetière, 1655). A Reiners també existeix el sinònim *panetrària* pronunciat *panetrari*.
- jaupar** (aboyer, 2). Mot del nord-est de Catalunya i d'Occitània. Abordat en català central.
- llar** (foyer,âtre, 1571). Es pronuncia *llara* al Vallespir.
- lluquet** (allumette, 35). Substituït perfectament el gal·licisme *allumeta*.
- mal de rei** (écrouelles, 1543). No en tenim cap referència actual.
- manyàn** (ver à sole, 1739). Continuador de l'occità. No tenim dades sobre la presència d'aquest mot al sud de la frontera. En català central es diu generalment *cuc de seda*.
- panna** (poêle à frire, 1675). En la documentació antiga vallespirenca hem trobat *panna* a tot arreu, *paella* és excepcional. (En un inventari de Prats de M. de 1642, apareix l'arcaïsmes *padella*, encara viu a Molló i al Pirineu occidental català).
- parpallol** (papillon, 968). Mot masculí, continuador de l'occità, corresponent al femení *papallona* del català central.
- poll** (peuplier, 1008). Forma del nord-est de Catalunya (a banda i banda de la frontera) sense continuïtat amb l'occità. La pronunciació *pull* a les terres baixes del Vallespir no és recent. En un inventari de Ceret del 1620 llegim "*fusta de pull i pi*".
- rideu** (riccau, 1157). Continuador de l'occità probablement molt antic a casa nostra.
- rovilejla** (il bruite, 1774). Al Vallespir, al Rosselló i a l'Alt Empordà també sentim *pivinejla*.
- sall** (limon, 771) Documentat a l'edat mitjana al Rosselló.
- vibra** (vipère, 1402). Mot quasi oblidat, conservat per la gent gran de les zones on es troba aquesta serp. Es pronuncia *bipra*. Ha quedat suplantat generalment pel gal·licisme *vipère*.
- vuitanta** (quatre-vingts, 1113). D'ençà de l'enquesta de l'ALF, l'escolarització francesa ha difós els híbrids *quatre-vingt i quatre-vingt deu* (en comptes de *noranta*). ■

EL MOLÍ I EL CASTELL A SANT LLORENÇ DE CERDANS, ECONOMIA, SOCIETAT I POLÍTICA (SEGLES XIX I XX)

Per Andreu Balent, historiador, Perpinyà

● La història contemporània de Sant Llorenç de Cerdans és a la vegada complexa i singular. Donar una idea d'aquests fets és difícil en un espai restringit. Procurarem, però, fer-ho, tot reservant per una altra ocasió una síntesi més extensa sobre aquest tema. Entre el 1794 i el 1945, la comunitat llorentina experimentarà uns canvis que, a vegades, no corresponen els esquemes familiars dels historiadors. L'adhesió de ciutadans de Sant Llorenç de Cerdans a ideologies polítiques de signe diferent, s'expliquen fent referència a uns processos d'*'ideologització'* política pròpies de la història contemporània. Però, en aquests aspectes, hi trobem uns particularitats l'explicació de les quals rau en la barreja d'influències vingudes tant del Nord com del Sud.

L'organització espacial del poble aglomerat -la vila de Sant Llorenç- deixa de banda els nombrosos masos escampats en el territori municipal. L'oposició entre dos barris, el *Castell* i el *Molí*, traduïa en la topografia del poble la rivalitat entre els benestants que dominaven la comunitat i els humils, bracers i treballadors. Els primers, els del *Castell* ocupaven la part alta, el turó altívol que, amb l'església, dominaven, al sentit propi de la paraula, els segons que s'estaven al barri baix del *Molí*.

En la primera meitat del segle XIX, el *Castell* era el lloc de residència dels empresaris de la metal·lúrgia (fargaires o traginers) o dels administradors dels hisendats absentistes¹, d'uns rics terratinents, de menestrals i de botiguers. L'oligarquia local, legitimista², invertia en la «proto-indústria» de la siderúrgia tradicional de les fargues dites «catalanes». De fet, sota la Restauració (1815-1830), Sant Llorenç era un dels principals centres siderúrgics de Catalunya Nord i els empresaris donaven feina a molta gent. Aquesta oligarquia dominava políticament la comunitat vilatana atès que, des de l'entrada de Ricardos i de l'exèrcit espanyol,

aquesta, bastant dividida al final del segle XVIII, es reunificà al voltant del baró de Vilaró, Abdon de Noell (1734-1800), un dels homes més poderosos de la vila. El legitimisme llorentí del temps de la Restauració era de tendència «populista»³ i tenia un funcionament vertical, interclassista.

El *Molí*, i els barris baixos veïns, *Puigsec* i el *Veinat de la Font* eren el lloc de residència del proletariat. Abundaven els *clavetaires*, els ferrers, els carboners, els teixidors i, a vegades, bracers i jornalers del sector agrícola. Sota la Monarquia de Juliol (1830-1848), començà a trencar-se la unitat ideològica i política de la comunitat vilatana. Els pobres del *Molí* quedaren fidels al legitimisme i manifestaren llur solidaritat als *carlins*, nombrosos a l'Alta Garrotxa veïna i força actius durant la Primera (1833-1840) i Segona⁴ (1846-1848) Guerres carlines. Empresaris i negociants del *Castell*, al contrari, es tornaren liberals i donaren el seu suport a la monarquia constitucional de Lluís Felip, que introduïnt el sufragi censitari per a l'elecció dels consells municipals, els assegurava el monopoli del poder local. Aquests liberals benestants eren més aviat catòlics moderats, pràctics tebis o ocasionals. Uns quants que havien trencat amb la religió es tornaren aviat anticlericals.

Sota la Segona República (1848-1852) els liberals del *Castell* es radicalitzaren encara més, uns quants convertint-se a la idea de República, com ho palesen les eleccions al sufragi universal masculí que, des de 1848 donaren majories a republicans, als «roigs». En els temps de la Monarquia de Juliol i de la Segona República sovintejaren les topades entre els bàndols dels dos barris, sobretot durant les festes que puntuaven, durant l'any, la vida de la comunitat llorentina. Era, és veritat, el moment d'auge de la cultura popular (forçosament catalana), el *folklore* en el sentit no pejoratiu de la paraula.

Fou en els anys del Segon Imperi (1852-1870) que Sant Llorenç de Cerdans experimentà la seva difícil, però reeixida, mutació econòmica⁵. Una activitat obsoleta, pel fet de la revolució industrial, la del procés de reducció directe del mineral (les fargues «catalanes») hagueren de tancar (l'última a Sant Llorenç el 1865). La fabricació d'espardenyes, i després de teixits, en un primer temps artesanal, passà aviat a l'estadi industrial. Fàbriques mecanitzades foren edificades a Sant Llorenç. Al barri del *Castell*, els empresaris del ram espardenyer i tèxtil substituïren els fargaires. Al *Molí*, els clavetaires passaren a ser espardenyers, teixidors i *cordiers*.

Si els amos de les fàbriques es continuaren adherint al republicanisme moderat, com es veu a les eleccions municipals de 1874 i de 1877, els obrers encara carlins, per molts d'entre ells, preferiren abstenir-se a les votacions suava esmentades. Però, el carlisme era doblament derrotat: a l'Estat espanyol, la Tercera Guerra carlina (1872-1876) fou, en aquest sentit, decisiva; a l'Estat francès, la crisi dels anys 1877-78 va permetre la conquesta definitiva de la República pels republicans. Tant l'antiquat legitimisme «popular» com el paternalisme del amos del *Castell* no podien satisfer els obrers del *Molí*. Si els empresaris republicans i liberals del *Castell* pretenien incarnar la idea de «progrés», els obrers hagueren de triar una via. La trobaren, més a l'esquerra, en el sindicalisme, primer, en la cooperació i el socialisme després. Del 1890 al 1929, assistim al creixement irresistible de la potència dels treballadors del *Molí* que edificaren una «contra societat» obrera original i modèlica. El *Molí* va prendre la direcció de la comunitat llorentina.

Aquest procés es va fer de manera progressiva. El 1890, es va fundar el primer sindicat independent dels treballadors de Sant Llorenç, la *Chambre syndicale des ouvriers espardrillers et trépointeurs de Saint-Laurent-de-Cerdans*. Va ser a l'origen de la primera vaga del primer Primer de Maig (1890) a la Catalunya Nord, encara que els obrers aprofitaren el tradicional «aplec dels Francesos» a Sant Aniol (Alta Garrotxa), transformant una festa tradicional

de la comunitat en un dia de lluita i de reivindicació. El que dèiem sobre l'estament empresarial es retroba amb els obrers: els lligams familiars i interpersonals amb les comarques del Sud de la ratlla fronterera expliquen algunes convergències (tarannà, modilitats d'organització) entre l'Alt Vallespir d'una banda, la Garrotxa o el Ripollès d'altra banda. Però, els obrers del *Molí* es giraren cap al Nord, ja que, adherint, el 1896, a la *Bourse du Travail* de Perpinyà, enllaçaven amb el moviment obrer de l'Estat francès. No deixaren, però, de conservar llur particularisme i llur originalitat. Després, el sindicat es reorganitzà⁶ i s'adherí, el 1904, a la C.G.T. (fundada el 1895). Les primeres vagues, com la de 1898, canviaren les

relacions entre el *Molí* i el *Castell*. Cada vegada eren més conflictives, i el *Molí* obrer, organitzant-se, modificava la relació de forces al seu favor. Dels obrers espardenyers i teixidors es formà un nucli de militants que havia de dominar la vida de la comunitat llorentina durant gairebé quatre dècennis⁷. Els trobem com animadors de totes les organitzacions que anirem enumerant.

El 1897, els obrers del *Molí* constituïren la seva societat de socors mutuels, «La Fraternelle» per tal de plantar cara a la societat formada anteriorment (1865) per gent del *Castell*: l'escissió entre els dos barris era cada vegada més generalitzada. El 1904, el nucli d'animadors del moviment obrer fundaren una secció del Partit socialista, però aquesta desaparegué abans de 1914 i va ser fundada altra vegada el 1919. Acabà per ser una força poderosa i, aviat hegemònica, car els comunistes (el PC va ser fundat el desembre de 1920) quedaren marginats al si del *Molí* fins al 1945. Els socialistes acabaren per a fer elegir (1928) un militant llorentí (Francesc Brunet, antic secretari del sindicat dels OETT (1886-1977) com a conseller general del cantó de Prats-de-Molló i foragitaren els republicans moderats exigits del patronat i dels seus partidaris del *Castell* de l'ajuntament. Un socialista, obrer del *Molí* (Josep Nivet, 1877-1942) va ser elegit *maire*. Mentrestant, la «contra-societat» obrera del *Molí* s'anava edificant metòdicament. La cooperació obrera fou la

Manifestació de l'1 de maig de 1937 a Sant Llorenç

cosa la més original. Primer, el 1908, es creà una modèlica cooperativa de consum, *Les Travailleurs syndiqués*. Després, el 1923, fa ser fundada una cooperativa obrera de producció, *L'Union sandalière*, que competí amb èxit amb les empreses capitalistes del poble, entre les més poderoses com *Sans & Garcerie*. Es fundaren també, al voltant del sindicat confederat i de les cooperatives organitzacions annexes com la *Maison du peuple* inaugurada el 1920, amb aules de reunions i una biblioteca; una societat d'esbarjo, *La Clairvoyante*, fundada també el 1920 en el marc dels *Travailleurs syndiqués* i que aconseguí arregar uns 150 joves al voltant d'activitats musicals, coral i orquestra; la societat de joves socialistes, *Les Coquelicots*, fundada sempre el 1920, i que es dedicava a activitats culturals com, per exemple, el teatre. Així, entre el 1920 i el 1939, la «contra societat» del *Moli* aconseguí dirigir el municipi, essent hegemònica en l'animació de la vida social i cultural. Per a l'animació de les festes locals, la minoria moderada i «burguesa» del *Castell* mantingué un comitè de festes concurrent al del *Moli*.

La Segona Guerra Mundial fou un període de crisi per a l'equilibri de les forces al si d'una comunitat tan conflictiva. La derrota de maig i juny de 1940, la desaparició de la Tercera República i la instauració d'un règim autoritari, antidemocràtic, de signe dretà, encapçalat pel mariscal Pétain es traduï, a Sant Llorenç, pel compromís dels dirigents obers més destacats amb el nou règim. Francesc Brunet, Llorenç Poch i d'altres no tant destacats acceptaren pactar amb Vichy. F. Brunet anà fins a ser designat (gener de 1943) com a secretari del consell departamental creat pel règim per a substituir el consell general. L. Poch fou secretari de la *Légion des combattants*. El *maire*, J. Nivet, però, no col·laborà amb Vichy i fou per aquest motiu destituït del seu càrrec (gener de 1941). Pocs foren els socialistes del *Moli* que participaren a la Resistència. Aquesta, de manera paradoxal, fou sobretot el fet de la gent del *Castell*. Participaren a les xarxes clandestines que asseguraven els passos de la frontera i formaren part de moviments de la resistència no comunista. Aquests, gent de dreta, a cops catòlics⁸, foren els qui salvaren l'honor de la comunitat llorentina⁹ durant els «anys negres». Esmentarem les figures de mossèn Bousquet (mort el 1976) que fou rector del poble de 1935 a 1949 i que tanta solidaritat activa manifestà amb els refugiats de la Retirada i el farmacèutic Neyrolles, emparentat amb empresaris llorentins. El 1945, la cosa acabà d'una manera estranya

amb la reconciliació de la comunitat, del *Moli* i del *Castell*. La unanimitat comunitària es concretitzà per la fusió dels dos comitès de festes. Guillem Julià (1900-1975), mestre d'escola, d'origen obrer, home del *Castell*, marginat al si de la contra societat que manifestà simpaties actives en favor del Mariscal es rebrotà el 1945 al P.C.F. Un comunista «antic» (abans de 1939), Llorenç Bosch, facilità la seva adhesió a un partit que tanta empenta tenia a l'Alliberament. Quin va ser el pacte verbal entre els dos homes, no es sabrà mai. De totes maneres, una S.F.I.O. marginada i desacreditada a Sant Llorenç, la «contra societat» obrera llorentina perdurà encara uns trenta anys al si d'una comunitat reconciliada fins a la crisi final de la indústria tèxtil i espardeyeria del principi dels anys 1970. Començava l'«era Julià» (G. Julià, el «Patriarca», el Moisés llorentí, *maire* i conseller municipal va ser un cabdill tan pintoresc com carismàtic) sota la direcció d'un comunisme ben original per no dir estrany.

NOTES:

¹ Deixem de banda els rics propietaris forans com el comte de Vogué, oriünd del Gard, terratinent que era amo de 482 ha de terres al terme municipal o Josep Delcos Rodor, de Ceret, i' hisendat absentista més important amb 825 ha. Molts d'ells i era el cas dels dos esmentats, eren també propietaris de fargues o laminadors. Dos altres terratinents importants vivien a Catalunya Sud.

² Aviat s'utilitzaran per a designar aquest «partit» o «família» monarquista, també a Catalunya Nord, les paraules *carli*, *carlina*, *carlista*, *carlisme*.

³ Sota la Monarquia de Juliol els carlins «populars» (tendència del *Droit National*) seran favorables al sufragi universal masculí i desenvoluparan el mite d'una monarquia pròxima al poble.

⁴ La segona *carlinada* és també coneguda a Catalunya com a *Guerra dels Matiners*.

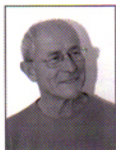
⁵ La industrialització de Sant Llorenç és, en part, una imitació del que passava al Principat. Les relacions interpersonals de banda i banda de la ratlla fronterera (amb l'Alta Garrotxa, però més enllà fins a Vic i Barcelona,...) facilitaren els intercanvis. En un primer temps les teles necessàries a la fabricació de les espardeyes i, també, part de la maquinària, foren importades des de l'estat espanyol mitjançant el contraban. Una de les famílies més destacades d'industrials teixidors del *Castell* (associats als Garcerie i, després units matrimonialment: la fàbrica Sans & Garcerie) eren oriüds de Vic. Entre els empresaris més poderosos esmentarem també els Llante i els Ribes.

⁶ Amb el nom de *Syndicat des ouvriers espadrilliers, tisseurs et trépointeurs [OETT] de Saint-Laurent-de-Cerdans*.

⁷ Hiem publicat (1982-1992) moltes biografies d'aquests en els volums del *Dictionnaire biographique du Mouvement ouvrier français* (Paris, Éditions ouvrières, volums de la quarta part i CDROM, 1997, Paris, Éditions de l'Atelier).

⁸ La pràctica religiosa havia minvat força durant el segle XIX. Els catòlics practicants eren minoritaris a Sant Llorenç al principi del segle XX.

⁹ Sant Llorenç es distingeix de la resta del Vallès per a els socialistes foren molt actius entre les files dels resistents.

"LA BELLA AVENTURA DE DOS MANUSCRITS VALLESPIRENCES DEL SEGLE XII"

Per Henri Loreto d'Arles de Tec

(Traducció GPM)

● Guardiana de la vall de la Comelada, la capella de Sant Guillem de Combret, aixeca els seus murs daurats de gneis sobre un replà situat a 1.300 metres d'altitud, a l'entrada del circ que domina els pics dels Tres Vents i del Rojat. Mirant cap avall, la vista és igualment sorprenent, davalla els pendents curulls de boscos, torna a pujar vers les crestes de frontera, s'arpenja als cingles de Bassagoda, es perd finalment, per temps clar, en la brillantor del mar del costat de l'Estartit.

Si aquest edifici rústic ens sembla avui tan perdut és perquè la vida al seu entorn s'ha retirat, sobretot d'ençà de l'expulsió dels pagesos que hi vivien des de sempre, això fa exactament mig segle. Consagrada durant els darrers anys del segle XII, la nostra capella era situada al cor del treball dels homes, rabassaires, llenyaters, carboners, pastors, i, episòdicament, forjadors. Car avui sabem que en aquest indret hi existia una farga l'any 1330.

La capella, que depenia del bisbat d'Elna, romanía sota la protecció de Maria Magdalena, més tard, el benaurat Guillem es reuní amb ella. Un document ens informa que el dia de *les calandes* d'octubre de 1195 Guillem II, bisbe d'Elna, cedi a l'abat Robert II d'Arles de Tec la capella amb totes les seves dependències. Depengué d'Arles fins a la Revolució Francesa, data a la qual fou adquirida per Joan Sors, propietari d'uns terrenys contigus a la Llau, i avui

encara pertany a la seva descendència que la cuiden i asseguren fidelment els peregrinatges anuals de final de maig i del 22 de juliol, dia de Santa Magdalena.

Durant el darrer quart del segle XIX, l'abat Puig, que tenia tota la confiança de la família Sors, tractà de valorar la capella restaurant ell mateix el retaule (datat de 1659!) i encarregant unes obres de restauració. L'any 1885, el capellà descobrí dos manuscrits en un cofre molt antic. S'adonà a l'acte que es tractava de manuscrits d'un interès considerable. Eren dos sacramentaris, un dels

Fotografia de la capella de Sant Guillem d'Henri Loreto

quals era conegut amb el nom de *Missel d'Arles* i que es troba actualment a la Biblioteca Municipal de Perpinyà (BM ref. S.4); l'altre manuscrit és a la Biblioteca Nacional (BN Ref.n.a.I.557).

La documentació ens indica que el jove capellà féu part de la seva descoberta a l'abat Felip Torrelles, director del Seminari Gran de Perpinyà. Aquest darrer ho comunicà a Dom Hocquereau, il·lustre paleògraf de l'abadia de Solesmes (a la Touraine) on l'estudiaren abans de retornar-lo a Perpinyà. A continuació fou adquirit per uns llibreters parisencs que el vengueren a la BN l'any 1893.

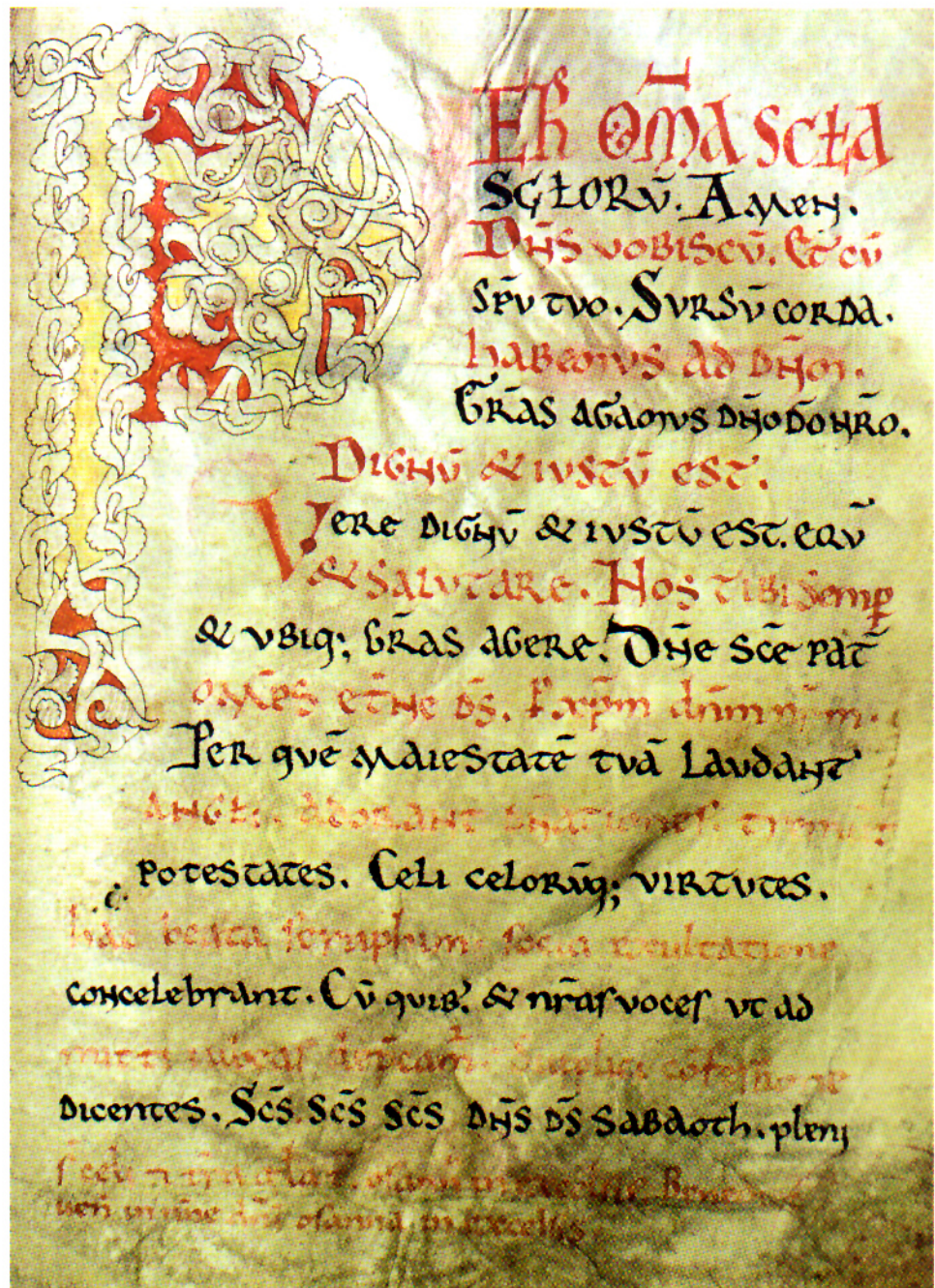
Amb una aparença rústica, però en bon estat de conservació, el còdex de Perpinyà data del segle XII; no comporta cap anotació musical. Pierre Vidal, aleshores director de la BM en donà la descripció següent: "*La carcassa se compon de portades de fusta nua, reunides amb lligams de cuir blanc. Els quaderns són relligats amb cintes, formant un conjunt molt sòlid...*".

Aquest sacramentari ha retingut l'atenció dels historiadors de l'art, com Durliat i Ponsich, interessats per l'enluminura que hi és reproduïda. En efecte, els manuscrits pintats són molt rars. Al Vallespir, els exemplars salvats presenten certes il·luminacions amb temes que privilegien el Crist en majestat i la crucifixió amb escenes de la vida de Crist o de Maria. Són simples dibuixos a ploma enriquits amb colors, semblants als frescos de pintura. Com es veu, el manuscrit de Sant Guillem s'ha d'incloure en un conjunt d'obres majors per a tenir una visió global dels orígens de la pintura romànica catalana.

El segon còdex adquirit per la BN conegué una existència obscura fins l'any 1975 en què Miquel Gros del seminari de Vic en mostrà tota la importància. Aquest eminent liturgista, n'informà el pare Robert Amiet que li dedicà un estudi exhaustiu publicat a Solesmes l'any 1981. Les ratlles següents ho reflecteixen: "*El nostre còdex rebé el nom de "Liber mysticus". De fet, "mysticus" és una deformació de "mixtus" que fa referència al seu caràcter compost, molt freqüent a l'edat mitjana. No comporta cap decoració. Les parts que el componen són escrites cadascuna per un escri-*

và diferent i amb l'ordre següent: Missel i breuari anotat, Ritual de baptisme i dels malalts, i finalment, Missel de difunts".

Al Vallespir, i d'una manera més general, a les muntanyes catalanes, les esglésies i les capelles constitueixen uns vertaders conservatoris del nostre patrimoni. L'exemple dels sacramentaris de Sant Guillem de Combret en són una perfecta il·lustració. Ens podríem demanar si hem de lamentar l'exili d'aquests manuscrits? Nosaltres, no ho creiem pas. Car al seu lloc d'origen haguessin estat víctimes del temps, de la humitat, i sens dubte, de les neteges furtives...

Il·luminacions del Missel d'Arles del s. XII (Biblioteca Municipal de Perpinyà)

DESCOBERTA DE LA VALL VERDA ENTORN DE SANT LLORENÇ DE CERCANS

Per Antoni i Gaëlle Lopez i el Grup Excursionista "Peu Alegre"

(Traducció GPM)

● Aquesta caminada de descoberta d'una zona de l'Alt Vallespir es pot fer amb unes 5 hores i dos quarts, aproximadament, a partir de Sant Llorenç i retornar al mateix lloc. Existeix però una altra variant de només 4 hores... que també presentarem a partir de la masia fortificada de Cremadells (vegeu la foto). Aquesta excursió combina el plaer de caminar amb la descoberta del patrimoni cultural, històric i paisatgístic d'una gran riquesa i bellesa.

Un cop som a Sant Llorenç de Cercans (675m), vila amb molta tradició històrica que mereix una visita al museu de les Arts i les Tradicions Populars, anem al sindicat d'Iniciativa, i des d'allà sortim de la vila, comencem l'excursió seguint les marques blaves i grogues en direcció de Puig Sec i de la Serra d'en Marc que es fa amb un quart d'hora de marxa. Allà, a la bassa d'aigua, prendrem la carretera de La Cabana, a la dreta, i després el camí de l'esquerra que entra dins del bosc. Ens dirigirem cap a Costoja per caminalls que travessen castanyedes que són el vestigi del temps on es fabricaven, comportes, bótes i barrils per al vi. Després de 2/4 d'hora de camí s'arriba a una cruïlla, deixem les marques blaves de l'esquerra i seguim les grogues de la dreta que condueixen amb 1 hora i 2/4 al mas Colomer, residència medieval on es pot comprar uns formatges succulents. És una masia situada en un marc incomparable on es poden reservar cambres per a dormir. Passem davant del mas, i per una pista arribem al rierol de Costoja que travessarem.

Un cop som a Costoja (953m), darrera bastida de la vall, anem a la plaça de l'Església. És un edifici romànic del segle XII amb una nau i un absis flanquejat per dues capelles i un campanar de planta quadrada. Aprofitem per a fer una ullada a les plaques dels noms de carrers, carrerons, places, placetes i atzacacs evocadors del temps d'antany restituït per sempre. Darrera l'església, pugem unes escales amb uns esglaons de pedres grosses i seguim les marques grogues. Trobem la pista polsegosa

del Corral de la Falgarona amb paisatges més abruptes que condueixen cap al mont Capell. Caldrà pujar a la dreta fins a la fita fronterera de granit núm. 545 –que mai no ha estat realment una frontera per a la gent de cada costat– en tot cas, allà podrem descansar una estoneta, pensar, admirar, beure i menjar un bri, atès que ja portem 2 hores i 2/4 de caminada.

Vinga, tornem-hi, que el camí ens espera, ara és més àrid, vorejat amb ginestes i bruc.

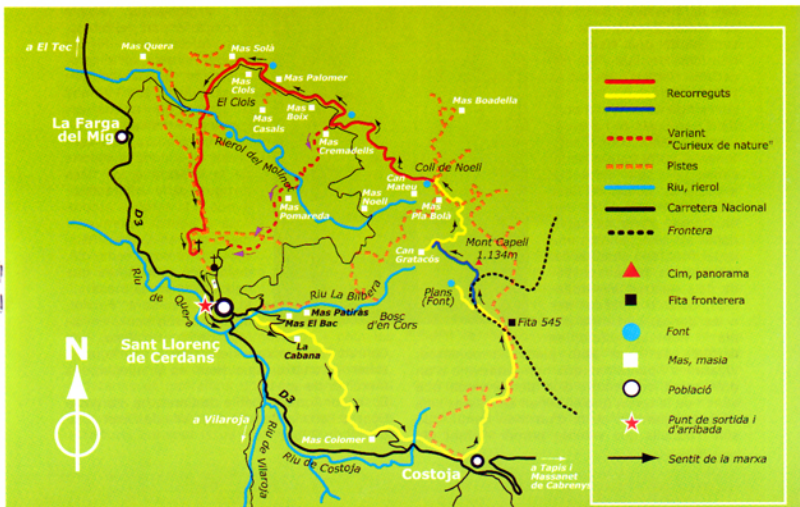
Fotografia d'Antoni López

Deixem la pista i agafem la sendera de l'esquerra. A les "Pedres Dretes" les marques grogues baixen sempre a l'esquerra, seguim llavors les blaves. La pujada ens portarà amb 2/4 d'hora al cim del mont Capell (1.194m) punt geodèsic que ens ofereix una vista esplèndida sobre l'Empordà, la badia de Roses i el Mediterrani al fons. A l'esquena tenim el massís del Canigó imponent. No ens cansem d'admirar aquesta immensitat. Els camins que es veuen des d'allà dalt rememoren els diferents usos que se n'ha fet: contraban, escapades i fugides d'un costat i de l'altre, com la Retirada republicana del 1939 o, en sentit contrari, els diferents exilis a partir de 1940 davant el perill feixista. Fem una darrera mirada a l'entorn tot respirant a fons abans de començar la baixada en sentit contra-

ri vers el coll del Noëll. Fa bastant pendent i s'arriba a una antiga pista on retrobem els senyals grocs que seguirem a la dreta. Portem 3h i gairebé 2/4 de marxa. El camí s'enfila a la falda de la muntanya i baixa suauement fins una pista que seguim a l'esquerra fins a la collada de Noëll. De nou, l'ariditat de les altures deixa pas a la frescor del sotabosc, a les olors de l'humus. Baixem enmig dels castanys i dels roures. Trobem eufòrbies, marxívols fètds, corniols i molta altra vegetació. A partir d'aquí, cal seguir les marques vermelles que comencen a l'esquerra, pel damunt de la font de l'Abellaner del Noëll fins arribar a la magnífica masia fortificada de Cremadells plena de sorpreses. Un lledoner d'uns 300 anys ens saluda majestuós abans de reprendre la marxa. A partir d'aquí, i després de les 4 hores de caminada, proposem de dividir-nos en dos grups. Un primer grup tornarà cap a Sant Llorenç amb una mitja hora, i l'altre continuarà la gran volta de 5 hores i 2/4. El primer grup vorejarà els camps contigus al mas per arribar a una sendera molt agradable que ens endinsa en el bosc, tot seguint rierols, i que condueix a Sant Llorenç. A partir de La Pomareda -mas tradicional amb oques cridaneres- el camí és una pista de terra que es dirigeix cap a la part alta de Sant Llorenç, passem davant de quatre

freixes esponerosos i baixem per una castanyeda fins a la capella Nostra Senyora de la Sort, on els joves reclutes catalans sol·licitaven sort durant la gran guerra. Precisament, el monument als morts de 1914-18 és del conegut escultor Gustau Violet i fou inaugurat l'any 1924. Els caminaires més valents han continuat des del mas Cremadells, a la dreta, pel caminall dels masos: el mas Boix, el mas Palomer, el mas Clois, el mas Solà. Després del mas Solà han deixat el camí per baixar fins al rierol del Molinot que han travessat al terreny de picnic de la Farga del Mig. Després han pujat darrere de la font on han trobat una pista i l'han seguida una estona, a la bifurcació han agafat a la dreta i després el camí de travessa de l'esquerra. Han tornat a trobar la pista i, continuat per la Creu de Cerdans, a la dreta han arribat a la fortificació *La Redoute* (final de les marques vermelles). Des del calvari han tingut una vista panoràmica sobre Sant Llorenç. Han baixat pel camí de creu fins a la capella de Nostra Senyora de la Sort. Han arribat cansats però meravellats al punt de partida després de 5 hores i 2/4 de marxa

Nota. Per a fer l'excursió poseu-vos en contacte amb les associacions "Curieux de Nature" (Tel: 04 68 39 50 81) o amb "Peu Alegre" (President Sr. Mestre, Tel: 04 68 39 59 80) de Sant Llorenç de Cerdans

CONRAD PARÍS, L'ESCUPTOR DE SANT FERRIOL

Per Josianne Cabanas

● Farà trenta anys aviat que les hores serenes de Sant Ferriol toquen entorn del taller d'en Conrad París. La silueta dolçament inclinada damunt el vetllador és la d'un home que ha trobat i plantat les seves arrels aquí, en aquesta terra que és l'herència afectiva de la seva esposa Idà, sota l'antiga capella que va vessant sobre el paisatge envoltant una qualitat de temps que és la quietud. I que així mateix propiciarà les tasques pacients, la lectura, l'escriptura i l'escultura.

Que el dia sigui gelat de tramuntana o roent de sol, que el Canigó sigui blanc o blau, que els iris siguin florits o que els arboços ostentin la seva fruita que pel vermell rivalitza amb les cireres, en Conrad París és aquí, fidel i constant, les mans tritulant, acariciant l'argila vermella, adornant-la de formes, i després de colors esmaltats. El ceramista, els santons del qual els demanen des de lluny, és un escultor abans de tot, i tracta cadascuna de les seves figures com una obra d'art particular. Si ha esdevingut cèlebre com a santoner, si no hi hauria Nadal sense el seu Pessebre exposat als tallers de Sant Vicenç, a Perpinyà, és que en Conrad París ha sabut donar als seus santons una especificitat; són santons del tot catalans, portant el vestit dels nostres avantpassats, còfet o mocador per a les dones, barretina per als homes, faldilles llargues de color amb plec harmoniosos, vigatanes i pantalons que hom endevina d'un gros teixit de vellut... Són personatges que vénen de la terra, que en tenen els gestos i els atributs, que són eixits d'un món humil, que són d'aquells que veieren primer l'infant del

Pessebre: pastors, vinyaters, llauradors, boscarols, masoveres, peixateres, venedores de rosquilles... En Conrad París, el català de Barcelona, l'hereter dels santoners d'Olot, el fill adoptiu de Ceret, expressa a través dels seus santons un amor pregon pel seu país, de la terra i per els pobres que hi visqueren. Hi vessa, a més, la delicadesa, la fina observació de l'artista, el bonhomí i el traçut de l'artesà a qui agrada de fer bé.

En el taller d'en Conrad París, la blanca «Joveneta amb una paloma», que realitzà quan tenia dinou anys, atesta el seu talent d'escultor, talment les formes espel·lides de fang roig que modela amb tendresa... entre dos cortegis de santons. En Conrad París aprengué l'escultura amb en Caseblanca i en Paredès, i la ceràmica amb en Prolongeau, abans d'anar a fer part del falansteri iniciat per Firmin Bauby. Per això, en el ceramista hi queda sempre present l'escultor, i també el poeta qui anima els rostres finots de dolçor, d'entremaliadura, de tendresa, i els dona la rodona de la infància o les fines arrugues de la velleta assenyada. I també alguna cosa d'aquest meravellament que en Conrad París sent novament, cada dia, davant de cada figura que neix de les seves mans.

Al peu de Sant Ferriol, davant el seu banc, envoltat de naturalesa, en Conrad París es considera com a privilegiat. I saber reconèixer que hom és privilegiat, és merèixer de ser-ho.

El senyor Torrent, batlle de Ceret, ha atorgat a Conrad París la Medalla de la Vila de Ceret el 27 d'abril de 2006.

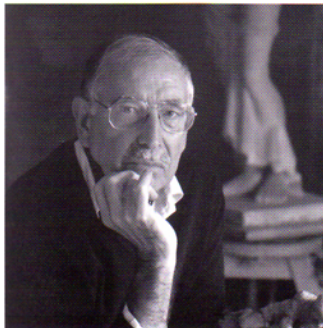

© Noël Hautemanière

CONRAD PARÍS, LE SCULPTEUR DE SAINT FERRÉOL

Per Josianne Cabanas

● Voilà bientôt trente ans que les heures sereines de Saint Ferréol s'égrènent autour de l'atelier de Conrad París. La silhouette sagement penchée sur son établi est celle d'un homme qui a trouvé et planté ses racines ici, dans cette terre qui est le fief affectif de son épouse Ida, sous la séculaire chapelle qui verse sur le paysage environnant une qualité de temps qui est à l'apaisement. Et par conséquent propice aux tâches patientes, à la lecture, à l'écriture, à la sculpture. Que le jour soit glacé de tramontane ou brûlant de soleil, que le Canigou soit blanc ou bleu, que les iris soient en fleurs ou que les arbousiers se parent de leurs fruits dont le rouge rivalise avec celui des cerises, Conrad París est là, fidèle, constant, les mains triturant, caressant l'argile rouge, la parant de formes, puis de couleurs émaillées. Le céramiste dont on vient de loin réclamer les santons, est avant tout un sculpteur qui traite chacune de ses figurines comme une œuvre d'art à part. S'il est devenu célèbre comme santonnier, s'il ne saurait y avoir de Noël en Roussillon sans son

© Noël Hautemanière

Pessebre exposé par les ateliers de céramique de Sant Vicens, à Perpignan, c'est que Conrad París a su donner à ses santons une particularité, une spécificité : ce sont des santons catalans, revêtus du costume que portaient nos ancêtres, coiffe ou « mocador » pour les femmes, « barretina » pour les hommes, longues jupes de couleur aux plis harmonieux, vigatanes et pantalons dont on devine qu'ils sont de gros velours... Des personnages qui viennent de la terre, qui en ont les gestes, les attributs, qui sont issus d'un monde modeste,

qui sont de ceux qui virent les premiers l'enfant de la crèche : bergers, vigneron, laboureurs, bûcherons, fermières, poissonnières, marchandes de rousquilles... Conrad París, le Catalan de Barcelone, l'héritier des santonniers d'Olot, le fils adoptif de Céret, exprime à travers ses personnages un amour profond de son pays, de la terre et des humbles qui en vivaient. Et il y verse la délicatesse, l'observation fine de l'artiste, la bonhomie et le savoir-faire de l'artisan qui aime à bien faire.

Dans l'atelier de Conrad París, la blanche « Jeune fille à la colombe », qu'il réalisa à l'âge de 19 ans, témoigne de son talent de

sculpteur, au même titre que les formes épanouies de terre rouge qu'il modèle tendrement... entre deux cortèges de santons.

La sculpture, Conrad París l'apprit auprès de Caseblanque et Paredès, comme il apprit la céramique avec Prolongeau et s'y exerça à Sant-Vicens, au sein du phalanstère suscité par Firmin Bauby. C'est pourquoi chez le céramiste, le sculpteur est toujours présent, le poète aussi qui anime les fins visages de douceur, de malice, de tendresse,

qui leur donne les rondeurs de l'enfance ou les fines rides de la sage vieillesse. Et quelque chose de cet émerveillement que Conrad París lui-même éprouve chaque jour, devant la figurine qui sort de ses mains d'artiste. Au pied de Saint-Ferréol, devant son établi tourné vers le Canigou, entouré de nature, Conrad París se sent privilégié. Et savoir reconnaître que l'on est privilégié, c'est mériter de l'être.

Monsieur Alain Torrent, maire de Céret, a décerné à Conrad París la Médaille de la Ville de Céret le 27 avril 2006.

PINKUS KRÉMÈNGE (1890-1981)

Per Odile Oms, de Ceret

● Pinkus Krémègne nasqué a Zaludock, a Lituània, ingressà a l'Escola de Belles Arts de Vilnius l'any 1909. Allà hi trobà Naim Soutine i M. Kikoine. L'any 1912 marxà cap a París amb un grup de clandestins que volien emigrar als Estats Units, però ell s'instal·là a *la Ruche* on va conèixer Chagall, Zadkine, Léger i Modigliani. Començà a freqüentar les galeries d'art i els museus de la capital, la seva pintura s'enriquí ràpidament de la influència dels *fauves* i les seves composicions anaven prenent força sota la influència de Paul Cézanne. Als cafès de Montparnasse fa amistat amb Maurice Loutreuil, Pierre Brune i Max Jacob.

Els seus primers contractes de 1916, amb el marxand Zborowski, li permeten de descobrir i de residir a Ceret del 1919 a 1923. Hi retrobarà Pierre Brune, i després hi arribaran Soutine i Loutreuil. D'aquest període l'artista ens ofereix uns paisatges i un conjunt de nus vermells caracteritzats per la utilització d'una paleta amb uns colors molt vius. L'any 1923 signa un contracte amb Paul Guillaume que li procura una renda regular. L'any 1925 la desaparició del seu amic Maurice Loutreuil, amb el qual acabava d'exposar, el deixa molt afectat. Krémègne produeix el conjunt de paisatges de Cagnes a la Provença, paisatges també de Suècia de 1926 a 1929, treballarà després a la Borgonya i al Centre de França. Durant aquells anys el pintor arriba a un període de serenitat.

La crisi econòmica del 1929 colpejà durament els ambients artístics. Comencen llavors els anys difícils, refugiat a la Corresa l'any 1940 s'hi quedarà fins al final de la guerra. Va ser requisat com a treballador agrícola l'any 1943, però gràcies a la comprensió del masover va

poder continuar a pintant després del treball del camp. Després del final de la Segona Guerra Mundial, retornà a París, l'any 1946, on trobà el seu taller intacte, i es consagrà de nou totalment a la seva pintura. Viatjà un temps a Israel i de nou retornà a la Borgonya.

L'any 1960 s'instal·la a Ceret. És a Ceret on naixerà el que podríem anomenar l'últim període de Krémègne, lluny de les influències del principi, sense perdre res de la seva força expressionista, és quan les seves obres

demostren un gran dinamisme i la més gran llibertat. Krémègne diu, amb raó, que finalment, ha descobert a Ceret la seva llibertat d'expressió. Va retenir la lliçó de Cézanne i la de Van Gogh, i sense ser insensible als moviments del seu temps, particularment al *fauvisme*; no va adherir-se a cap moviment, seguint un camí decididament solitari. Camí singular, com el dels seus companys Soutine i Modigliani; l'obra de Krémègne revela una gran coherència. El seu darrer període apareix com el resultat de les seves recerques sobre el "rayonisme" del seu inici. Damunt les seves teles, la multi-

El senyor Krémègne, fotografia de Robert Julià (1962)

plicitat dels tocs de pinzell, dels colors i la riquesa de les matèries s'enfronten violentment com si volguessin impedir el subjecte d'esdevenir. Apareix nogensmenys sòlidament construït, com sobreixint en fi del caos en moviment.

Membre de la primera escola de París, Krémègne s'adherí al segon moviment produït, fins al final de la seva vida, unes obres d'una expressió marcadament contemporània. Va morir a Ceret el 5 d'abril de 1981.

És amb Soutine que va descobrir Ceret l'any 1919. No hi ha cap mena de dubte que la presència de Pierre Brune que coneixia de París, de

la *Cité Falguière*, facilità la seva instal·lació a la petita capital del Vallespir. Fou durant aquesta primera estança que Krémègne acollí els seus amics Maurice Loutreuil i André Masson. Aquests darrers s'instal·laren només algun temps a Ceret abans de continuar llur viatge vers Itàlia. Diuen que Krémègne s'hauria enamorat d'una jove ceretana. El que és més segur és que la petita ciutat sempre l'encantà, i que sempre hi retornava fugint de l'agitació artística de París. Krémègne era realment un contemplatiu. A Ceret hi farà una vida discreta, veient molt poca gent, essencialment pintors i artistes. Però, assistia sempre als petits banquets que els preparava, al Castellàs, la Miette, l'esposa de Pierre Brune, i a les inauguracions de les exposicions. Amb tots ells mantingué una real connivència, sobretot amb els pintors Felip Vilà de Figueres i Joan Ponç de Barcelona.

● Pinkus Krémègne est né à Zaloudock en Lithuanie; il entre à l'École des Beaux-Arts de Vilnius en 1909.

Il y rencontrera Soutine et Kikoïne. Il rejoint Paris en 1912 et s'installe à la Ruhe où il rencontre Chagall, Zadkine, Léger et Modigliani. Il fréquente les galeries et les Musées, sa palette s'enrichit de l'influence des fauves et ses compositions se renforcent sous l'influence de Cézanne. Dans les cafés de Montparnasse il ren-

Plaça de l'Om / Place de l'Ormeau, de Ceret

contre Loutreuil, Brune, Max Jacob. Ses premiers contrats en 1916, avec le marchand Zborowski, lui permettent de séjourner à Céret de 1919 à 1923. Il y retrouvera Brune et y sera rejoint par Soutine. De cette période il donne des paysages et une série de Nus rouges caractérisés par l'utilisation d'une palette violemment colorée. Série des paysages de Cagnes, paysages de Suède de 1926 à 29, il travaillera aussi en Bourgogne et dans le Cher. Puis, commenceront les années difficiles, réfugié en Corrèze en 1940 il y restera jusqu'à la fin de la guerre. Il est réquisitionné comme travailleur agricole en 1943, mais il pourra continuer à

peindre. Il regagne Paris en 1946 où il se consacrera à nouveau à sa peinture. Il séjournera en Israël. En 1960 il s'installe à Céret. C'est là que naîtra ce que l'on appelle la dernière période de Krémègne, sans rien perdre de sa force expressionniste ses œuvres sont alors marquées d'un grand dynamisme et de la plus grande liberté. Krémègne dit qu'il a enfin découvert sa liberté d'expression. Il a retenu la leçon de Cézanne et celle de Van Gogh, poursuivant un chemin solitaire. Singulière, comme celle de Soutine et Modigliani; l'œuvre de Krémègne se révèle d'une grande cohérence.

Sa dernière période apparaissant comme l'aboutissement de ses recherches sur le "rayonisme" de ses débuts. Dans ses toiles, la multiplicité des touches, des couleurs et la richesse des matières s'affrontent comme pour empêcher le sujet d'advenir. Il apparaît solidement construit comme surgissant enfin du chaos mouvant. Compagnon de la première école de Paris, Krémègne rejoint le deuxième mouvement en donnant jusqu'à la fin de sa vie des œuvres d'une expression résolument contempo-

raïne. Il décédera à Céret le 5 avril 1981.

C'est avec Soutine qu'il découvre Céret en 1919, nul doute que la présence de Pierre Brune rencontré à Paris à la Cité Falguière facilite leur installation. C'est durant ce premier séjour qu'il recevra son ami Maurice Loutreuil et André Masson. La petite histoire dit que Krémègne

serait même tombé amoureux d'une jeune cerétane. Ce qui est sûr, c'est qu'il est tombé sous le charme de cette petite ville, et qu'il n'aura de cesse d'y revenir, fuyant l'agitation artistique de Paris. Krémègne est un contemplatif, il mènera à Céret une vie discrète, ne fréquentant que très peu de monde et essentiellement les peintres et les artistes. Il ne manquera pas les repas qui les réunissaient à la table de Miette Brune au *Castellàs*. Avec eux il entretient une réelle connivence, pour en témoigner, la sincère amitié qui le liait à Felip Vila et Joan Ponç.

"CANÇÓ D'AMOR I DE GUERRA"

per Gentil Puig

● El dissabte 13 de maig de 2006, a la sala d'Esports de la Batllia d'Arlès de Tec l'Orquestra Filharmònica de Catalunya i Cor Harmonia Calellenc, sota la direcció de Carles Coll i Costa han representat per primera vegada, al Vallèspir, l'obra lírica catalana en dos actes *CANÇÓ D'AMOR I DE GUERRA* davant d'un públic nombrós, fervent i entusiasta. El llibret original d'aquesta obra és de Lluís Capdevila –que d'infant el meu pare va presentar-me un dia a Ax-els-Termes on l'anava a visitar– i la partició musical és del compositor Rafael Martínez Valls.

La direcció escènica, enginyosa i moderna, és de Ramon Enrich. El repartiment es compon de Béatrice Jiménez (soprano), una delícia. Albert Deprius (tenor), una força de la natura. Xavier Mendoza (baríton), una veu molt càlida, i el Cor Harmonia Calellenc de 30 actors i cantaires, tots excel·lents.

L'acció s'esdevé en una farga del Vallèspir, que a l'obra no se situa amb precisió però que podria haver existit entre Arles de Tec i La Farga del Mig. Era l'any 1793, en plena Revolució Francesa. El rei Lluís XVI acaba de ser guillotinat, el 21 de gener, pocs mesos després de les batalles de Valmy i Jemmapes, guanyades pels soldats revolucionaris al nord-est de França contra les tropes de les monarquies centreeuropees contrarevolucionàries. Al Rosselló també tenien lloc les batalles de Peirestortes, guanyada pel diputat català de la Convenció Josep Cassanyes, i la del Voïó que els generals Dugommier i Augereau guanyaran contra els generals espanyols de Carles IV, Ricardos i La Unión. La gent del poble era dividida i li costava decantar-se més d'un costat que de l'altre.

La sarsuela *Cançó d'amor i de guerra*, creada l'any 1926 en plena dictadura Primo de Ribera, es titula inicialment *Els soldats de l'ideal*, però la situació política féu que l'obra es prohibís abans de l'estrena. Sembla ser que aquest nom –l'ideal era el de la revolució republicana francesa– no va agradar gens al governador civil, el general Milans del Bosch (besavi de l'actual). L'obra d'inspiració profundament republicana va contribuir a l'adveniment de la Segona República cinc anys després,

el 14 d'abril de 1931. En una reunió presidida per l'autoritat, els autors decidiren canviar el nom de l'obra pel que ara coneixem.

L'obra –en el context del conflicte citat més amunt– relata la història d'amor entre dos joves, l'Eloi i la Francina, que veuen com els seus destins se separen a causa de l'infortuni. Les contrarietats de l'amor, els conflictes d'influències i les diferències socioeconòmiques sobresurten en una França abocada a la revolució i a la guerra. Nogensmenys, a l'obra, l'ale-

gria es combina amb la més intensa emoció –comprèn cançons molt conegudes dels nord-catalans– amb un nombre considerable de personatges.

Fa uns 15 anys es va fer una representació a Perpinyà amb una distribució més modesta i la gent encara la recorda. Però a Arles s'ha vist una gran diferència, atès que han actuat més de 80 professionals

Fotografia de la Fundació Orquestra de Cambra de l'Empordà

de gran qualitat entre músics, cantaires i artistes. Aquesta opereta sempre ha obtingut un gran èxit a Catalunya, i durant els anys del franquisme fou prohibida. D'ençà més d'un any ha estat represa per Carles Coll amb un èxit considerable amb més de 20 representacions, la darrera es farà al Liceu de Barcelona! Com feia notar Carles Coll, ha estat la primera representació que es fa al Vallèspir, el lloc on precisament té lloc l'acció de l'obra musical: «en una farga del Vallèspir...». És un fet insòlit i únic, car mai no s'havia fet una opereta a Arles o al Vallèspir. Recordem també l'homenatge sorpresa fet al compositor Max Havart.

I és precisament així el que ha fet que la gent del Vallèspir s'hagi identificat tan plenament amb l'obra i la seva música, que hagi vibrat com mai jo mateix ho hagués pogut imaginar. M'he adonat que *Cançó d'amor i de guerra* ha tocat l'ànima i la identitat profunda dels vallespirencs, segur que ho recordaran durant molt de temps, i això no té preu. Fins i tot els músics i artistes m'han confessat –quan els he regreçat dins l'autobus que se'ls enduia a mitjanit cap a l'Empordà– que ells també havien sentit una comunió especial amb el públic d'Arlès, que fins llavors mai no havien conegut.

I SI PARLÉSSIM DE L'ORFEÓ DE SANT LLORENÇ DE CERCANS ?

Per Germaine Poch de Sant Llorenç

L'Orfeó de Sant Llorenç fou inspirat de la tradició dels orfeons obrers de Catalunya i creat l'any 1896 pel senyor Albert de Manresa, que el dirigí fins a la seva mort l'any 1910. Un dels membres de la coral, el senyor Jaume de Noëll, igualment lorentí, en prengué a continuació la direcció. Després d'una llarga durada de silenci a causa de la gran guerra del 1914-18 i de la postguerra, el mateix de Noëll reconstituí l'Orfeó l'any 1930. Però novament, la Segona Guerra Mundial silencià la coral del 1939 al 1945.

A partir d'aleshores, existí un renaixement de la coral dirigit pel senyor Robert Casanova, mestre d'escola de Sant Llorenç de Cercans. Però quan aquest darrer hagué de deixar la vila, el senyor Calvet, i membre de la cobla local Els Únics, va dirigir la coral fins al 1990. El senyor Jaume Gelis el succeí durant 3 anys més, i al principi de 1994 el senyor Olivier Sans, professor del conservatori de Perpinyà, en prengué la direcció fins avui en dia.

L'Orfeó actual es compon de 30 coristes (homes i dones) i comporta quatre registres (soprano, alto, tenor, i baix). La seva especificitat és de tenir un repertori de cants únicament en llengua catalana, com: *L'Àngel i els pastors*, *Pastorets alerta*, *La colometa*, *El desembre congelat*, *El cant dels ocells*, *El Noi de la Mare*, *Fum, Fum, Fum*, *La Moreneta*, *Santa Nit*, etc.

Unes altres particularitats concerneixen l'acolliment dels seus coristes que provenen

de zones geogràfiques i lingüístiques molt diverses: actualment són més de 30 persones de l'Alt Vallespir, però també de l'Alt Empordà que tenen com a únic punt comú el plaer i l'amor de la cançó. Els habitants de Sant Llorenç, així com els nousvinguts, hi participen i s'han integrat al grup. El mestre de capella de l'Orfeó de Sant Llorenç és el senyor Olivier Sans, que és professor al Conservatori de Música de Perpinyà. L'Orfeó aprofita

aquesta ocasió per agrair la municipalitat de Sant Llorenç per la seva ajuda, així com també els benefactors que permeten a l'Orfeó de continuar la seva activitat en el seu segon segle d'existència.

D'ençà de 2005, l'Orfeó ha ingressat a la Federació de Cors Clavé de Catalunya Nord. La coral actua amb concerts a Sant Llorenç i arreu, sola o conjuntament amb d'altres grups. Tant pot cantar misses com perpetuar la tradició del "Goigs dels Ous", que prepara per la vigília de Pasqua. El seu repertori, únicament català, és ric de sardanes, havanes, cants tradicionals, que perpetuen la cultura catalana al Vallespir.

L'any 1996, l'Orfeó va celebrar el seu centenari amb alegria. Així que aquest jove centenari que, malgrat les dificultats, reprèn sempre el fil de la vida, celebrarà enguany el seu 110è aniversari. Per aquesta ocasió, l'Orfeó acaba d'enregistrar un CD amb cants catalans, en honor als compositors vallespirencs: Jaume de Noëll, Max Havart i Lluís Torrent. Per totes aquestes raons direm als membres de l'Orfeó: PER MOLTS ANYS!

Fotografia de l'Orfeó a Costoja de J.M. Malignon

"ELS BRITÀNICS AL VALLESPÍR"

Una enquesta de Rowena Hargraves de Costoja

(Traducció GPM)

● Venint del Regne Unit, no tenia una idea preconcebuda quan vaig arribar aquí l'any 1987. Havíem vingut de vacances en anys anteriors i vàrem enamorar-nos d'aquesta vall. Des de fa 18 anys ha esdevingut la meua residència. D'ençà, moltes coses han canviat, com el temps del viatge. En lloc del vol actual abans callen 24 llargues hores de transport amb autobús. També la burocràcia s'ha simplificat. Aquests i molts altres canvis fan que existeixi una gran diferència per als nous vinguts. Més enllà dels estereotips, com *"el sol, el vi i les cases barates"* que són el motiu de la nostra vinguda aquí, hem de reconèixer que tot això no és gaire seriós. Vet aquí perquè he preparat un petit qüestionari. L'he fet pensant que era per a una revista catalana. Quan vaig arribar ignorava que, per la gent d'aquí era Catalunya Nord. Tampoc no sabia que el meu francès escolar no em serviria gens. Perquè jo no comprenia ningú i ningú no em comprenia. En els comerços la gent parlava català –una llengua que, amb una certa vergonya, reconec que no sabia que existís. Vaig comprendre la importància d'aquesta llengua i cultura quan la vaig relacionar amb la situació del País de Gal·les.

Passem ara a les respostes del qüestionari.

La principal raó que les persones enquestades han donat de la seva instal·lació al Vallespir era per a canviar d'estil de vida i obtenir una millora en la qualitat de vida. Abans, la gent canviava de residència per anar a les zones rurals de les Illes Britàniques. Però ara són inaccessibles i per això la gent s'ha girat cap a l'estranger. Diverses emissions de TV de la Gran Bretanya entrevisten les persones que viuen aquí. La tònica general dels programes és que França s'assembla com era abans la GB, i que recordem amb nostàlgia. Per a molts entrevistats la qualitat de vida és portar un ritme més lent, gaudir del sol, respirar un aire més pur i sobretot espai per a viure. La principal raó és la bellesa de la regió. Han insistit en la bellesa de les muntanyes, la proximitat del mar i del paisatge poc destruït i infinit. El que hi ha de comú a les respostes és un sentiment positiu de viure aquí, malgrat les frustracions burocràtiques i les dificultats de l'aprenentatge del francès. La majoria de les persones diuen que han estat ben acollides. D'altres indiquen que tenen veïns que aprenen l'anglès. El que demostra que existeix una voluntat de comunicació. Quan es té infants escolaritzats facilita la trobada i la comunicació entre la gent. Uns altres diuen que la participació a la vida social facilita la integració i que és molt apreciat pels habitants d'aquí. Cal, doncs, abandonar la tradicional reserva britànica i no oblidar que som en un altre país amb uns altres costums.

Si parlem de l'administració francesa tothom aixeca

els braços al cel amb anècdotes que omplirien tota la revista. Quan jo vaig arribar aquí calia un visat de llarga durada expedit pel consolat francès de Londres que consistia a fer cua durant moltes hores. Calia indicar perquè es volia venir viure a França. Tenia la temptació de dir que era per beure xampany però vaig retenir-me a l'últim instant. Amb l'obertura de les fronteres s'han anat simplificant els tràmits, però la quantitat de papers necessaris continua essent un motiu d'estupefacció per als britànics. La raó per la qual els entrevistats mencionen els problemes burocràtics és perquè molts d'aquests papers no existeixen a GB. No tenim ni el *"llibre de família"* ni el *"carnet d'identitat"*. Encara que se n'ha començat a parlar. A França, jo sempre he tingut problemes de papers, però també en tenen els francesos. En efecte, he acompanyat la meua veïna francesa a l'ajuntament perquè necessitava un certificat per a demostrar que encara vivia... Sense això no podia rebre la seva pensió, calia, doncs, portar molts documents que ho demostressin. Per sort l'administració francesa ha posat en línia a la xarxa informàtica aquests documents. A GB existeix un carnet de conduir, però només des de 1988 porta una foto. Ara podeu circular amb el carnet britànic, però jo m'he hagut de treure el carnet francès. A GB, l'extracte de naixement és el nostre únic document d'identitat. A França, ja no necessitem el carnet de residència, però les autoritats ens el continuen demanant. Les persones entrevistades també han fet referència a l'ajut dels que coneixen el sistema. Molts han insistit en la pèrdua de temps, un temps estúpidament consumit. Fins i tot una persona deia que es tractava d'una proesa.

La llengua francesa representa la prova més difícil. Constaten que el seu aprenentatge escolar ha estat inútil. Però els britànics aprenen ràpidament sobretot els gestos expressius mediterranis tan allunyats i contraris a l'estil *"british"*. Les dones són les més voluntàries per a començar l'experiència i són les primeres a assistir als cursos de francès i que, més ràpidament, s'integren. Aquells que tenen infants escolaritzats diuen que els més joves aprenen molt ràpidament el francès i que s'integren de pressa. Els infants més grans diuen que enyoren els seus amics malgrat la bona acollida dels nous amics de classe. Però amb el temps ells també s'acaben integrant. Tots els entrevistats diuen que volen aprendre la llengua catalana quan s'espavilaren en francès. Fins i tot una persona que viu a Sant Llorenç d'ençà de 1992, diu que balla sardanes, aprèn català i s'acull a la cultura catalana. Una altra persona canta cançons catalanes a l'Orfeó de Sant Llorenç. La meitat de les persones entrevistades sabien que el català existia i l'altra no, però tots han manifestat que el català donava una dimensió suplementària a la vida del Vallespir.

AT HOME HERE

A look at the British Experience of Living in the Vallespir For Rowena Hargraves, Costoja (Coustoges)

● I moved to this region from Britain in 1987. I cannot now recall if I had any particular expectations. We had been on holiday, fallen in love with the area and to cut a long story short it has become my permanent home.

Much has changed since I arrived. Travel access for one - a short flight instead of a 24-hour coach trip-easier bureaucracy for another. These and other changes make a difference to people settling here. The "sun, cheap alcohol and low-priced property", usually given as a glib reply to why we move here, would not suffice. With this in mind I prepared a questionnaire. I took into account that this magazine was a Catalan one. When I moved here I did not know this was - for some people - north Catalonia. I only knew that my school French was not much use, that I understood no-one and that no-one understood me! In the local bars and shops they spoke Catalan, a language - to my shame - I did not even know existed. The importance of the language and the culture I understood recognising the similarity with the Welsh experience.

And so to my respondents

The main reason given for moving here was a life style change for a better quality of life. Whereas once people moved to rural parts of the British Isles; this has become too expensive so people have turned abroad. Several TV programmes in Britain follow people who move here. Not all experiences are good but the general tenor of the programmes is that France is Britain as it once was or maybe Britain as we nostalgically recall it. Quality of life for many means a slower pace, as well as good weather, cleaner air and space in which to breathe it. Reasons for choosing this region were for its beauty. No-one mentioned access to airports; only the wonder of the mountains, the proximity of the sea and the endless unspoilt countryside

Common to the replies was the overall positive feeling about living here: despite the bureaucratic frustrations and the struggle with the language. Everyone who replied - and here I thank those who took the time to do so - felt welcomed. Several respondents have neighbours who are learning English so that there is a willingness to communicate on both sides.

Having school-age children helps with meeting people and respondents said entering into local life is always appreciated and not to let traditional British reserve get in the way but to always remember one is an outsider.

Mention French administration and hands are thrown up and tales of struggling with the system would fill the whole magazine! At the time I came, I had to have a long-stay visa from the French consulate, involving lengthy queuing, filling in the same form six times and being interviewed from behind a grill at the French embassy in London as to why I wanted to live here. I was tempted to say cheaper cham-

pagne but restrained myself in the nick of time. Nowadays with the opening of the borders this is no longer necessary but the amount of paperwork required while living here is a source of amazement. The reason why we make such a fuss about it is because many of the papers asked for simply do not exist in Britain. I had many paperwork difficulties but the one that highlighted the difference had nothing to do with me. I accompanied my French neighbour to the town hall as she needed a certificate to prove she was alive, there having been a problem with her pension payment. A pile of such documents were produced, I could not believe it. In Britain unless you have a death certificate you are naturally assumed to be alive!

Nowadays there are web sites to help new arrivals and others who have been there before you who can advise, but bureaucracy is still a source of much frustration. The common refusal by the authorities to accept that certain 'vital' pieces of documentation simply do not exist in Britain - no *livret de famille* for example - we do not even have identity cards (yet!) - in fact the only piece of paper everyone has is a birth certificate. Of course if you drive you have a licence though only those issued since 1988 have photos. Nowadays you keep your British driving licence but I had to exchange mine for a French one. If you get married, divorced etc you have the relevant papers but otherwise - just your birth certificate. And while officially a *carte de séjour* is no longer necessary, it is still asked for by administrative bodies here. People replied in detail about just how difficult it is but also cited examples of help from people within the system. "time consuming" was the most used phrase and one person simply wrote "challenging" which sums it up nicely!

Language presents for many, the greatest challenge. The realisation that school vocabulary is not much use when discussing septic tanks or possible termite infestation is frustrating but we soon learn to wave our arms and hands about in a most un-British way! On the whole women are more prepared to have a go and those learning French are more often women. For those with school age children they found that the younger ones learnt French quickly and fitted in quicker too. Older children cited missing friends and feeling awkward despite their classmates welcoming them readily but eventually they settle too.

Everyone said they would learn Catalan when they had mastered French. The respondent who has lived here since 1992 is indeed learning Catalan, dances the sardana and embraces Catalan culture. Another sings in the local choir. Those who knew of the Catalan aspect to here before moving and those who did not was divided equally. Everyone who replied felt it gave an added dimension to life here.

ENTREVISTA AL SR. MAX HAVART

(compositor de sardanes)

Per Carles Coll,
director de l'Orquestra
Filharmònica de Catalunya

Carles Coll: Per començar voldria demanar-vos si comparteix amb mi el fet que la sardana ja no es balli com anys enrere i que s'hagi convertit cada vegada més en una música de concert.

Max Havart: És cert que hi ha grans sardanes de concert, com la *Fageda d'en Jordà* de Toldrà que és una meravella musical sobre la qual no es gosa ni fer un pas de sardana, i que només dona ganes d'escoltar de tan bella que és.

Carles Coll: Sí, però jo us demano com veieu el futur de la sardana com a fet cultural?

Max Havart: És cert que ara el jovent, un cop s'ha casat, deixa sovint de ballar sardanes, però també he notat que hi torna cap als 50 anys. Hem de recordar que aquí, a Catalunya Nord, la sardana ha estat un veritable drama sentimental, perquè del 1949 al 1962, quan dirigia la cobla Combo Gili, érem set músics de veritat amb una sòlida formació musical, però en aquells anys només es ballaven sardanes a Sant Llorenç de Cerdans, Prats de Molló, Serrallonga, Lamanera, i res al baix o mig Vallespir, ni a Ceret, ni Als Banya, ni a Arles de Tec.

Carles Coll: La cobla de Sant Llorenç La Principal de Rosselló data d'aquella època?

Max Havart: No, la vaig crear més tard, al final dels anys 70 -en aquell moment jo era professor d'instrumentació al Conservatori de música de Perpinyà - és quan el món sardanista es desvetlla. Els aplecs de Catalunya "Principat" tenen cada vegada més embranzida. Molts joves s'interessen i s'apassionen per la sardana i els fomentos sardanistes fan lliur aparició a gran nombre de localitats del Vallespir i d'arreu de Catalunya Nord. Cada vegada hi havia més músics interessats pels instruments catalans de la cobla. La Principal del Rosselló serà la primera cobla que comptarà amb onze músics. Malauradament, no existien molts instrumentistes al Rosselló. Per aquesta raó van venir músics de l'altra banda, com el tenora Joan Roca, que havia tocat amb les millors cobles de Catalunya, i molts altres músics.

Carles Coll: Aleshores, a Ceret i les altres ciutats, quan s'hi va posar la gent?

Max Havart: Va començar sobretot a Banyuls de la Marenda belleu gràcies a la proximitat amb Cervera, eren els anys 50. L'any 1947 es va crear el primer Foment a Banyuls i es ballaven també sardanes a Perpinyà, a la plaça de la Lotja, gràcies als refugiats catalans que se sentien molt motivats de ballar-la en tota llibertat, cosa que no es podia fer sota el franquisme a l'altra banda. Tocàvem obres de qualitat de Josep Serra, de Ramon Serrat i d'Enric Casals, que ja no se solen escoltar com l'*Anell de prometatge*, *Mimosa* i tantes altres. També solíem fer sardanes a Colliure per les festes de l'Assumpció, on recordo que hi havia molta gent. La primera vegada que vaig tocar una sardana a Ceret va ser l'any 1956 amb la cobla Combo Gili. Les dones que van crear el Foment de la Sardana de Ceret eren la Quimeteta Vidal, les senyores Companyó, Xambó i Torrent, aquesta darrera fou mestra de la sardana de Ceret, era la dona de Llorenç Torrent, el sastre, nadiu de Tortellà, a la Garrotxa, que era el veritable especialista de la dansa. El primer president del Foment de Ceret fou en Francesc Mas, que era també tinent d'alcalde.

Carles Coll: Com van ser rebudes les primeres sardanes per la gent de Ceret?

Max Havart: La primera vegada, l'any 1956, va ser amb una xiulada, perquè la gent no coneixia encara la sardana i ens demanaven balls d'ofici, pasdobles, pericons i vals. Només un any després, l'any 1957, durant el primer festival, va haver-hi una gran gentada que venia de tot arreu, car poques persones de Ceret sabien ballar sardanes, i aleshores varem poder tocar normalment. L'any 1958 comencem a fer sardanes a Arles de Tec.

Carles Coll: Aleshores, fora de la sardana, quin podia ser l'índex de catalanitat en aquella època?

Max Havart: Crec que eren sobretot els tres dies de festa major que se celebraven a moltes

viles. L'any 1976 es crea la Federació Sardanista, estimulada pel Congrés de Cultura Catalana que s'organitzava a tot Catalunya en plena transició democràtica. Durant aquella etapa van aparèixer molts Foments, entorn d'una cinquantena, amb els quals vaig col·laborar intensament. Malauradament, com sovint sol passar, certs foments començaven a fomentar petites guerres "picrocolines", contràriament a l'esperit de germanor que és el símbol de la sardana.

Carles Coll: Voleu dir que a Ceret no sempre heu trobat aquest ambient de germanor?

Max Havart: No sempre, aquí, malauradament, no tothom ha entès i practicat el que s'entén per germanor, com es feia per exemple a Tuïr, a Sant Llorenç o a Banyuls que són ciutats amants de la sardana i de molta germanor, i on sempre hem estat ben rebuts per tocar sardanes.

Carles Coll: Però la sardana és una dansa molt democràtica, on tothom pot participar-hi, no?

Max Havart: Sí, en efecte, això me recorda l'aplec del 1965 al Parc de Figueres on tocaven La Principal de la Bisbal, la Salvetana i la Principal de Figueres. Hi havia ple de Policia i de Guàrdia Civil i quan van tocar la *Santa Espina*, tothom se va posar dempeus, i se va posar a cantar. Em va venir la pell de gallina, recordo que mai no havia viscut una cosa semblant. La policia va marxar. Quin poble! Això sí era un poble i això sí era germanor i fraternitat, compreneu?

Carles Coll: Perfectament, és clar que a França això no era possible perquè hi havia llibertat. Recordem que la sardana és empordanesa i que els catalans quan s'aferren a un sím-

bol s'hi aferren de veritat. Però ara sembla que la sardana ja ha fet la seva funció i que no hi ha prou regeneració.

Max Havart: No, crec que el relleu sempre serà assegurat, com li deia, aquí el jovent balla sardanes fins que se casen i després la reprenen cap als 50 o 60 anys. Hi això ho veig a tot arreu, aquí i a Sant Celoni o Cardedeu. Tothom se queixa d'aquesta situació, crec que és un mal general.

Carles Coll: Ara li vull fer una pregunta més personal. Max Havart, en els ambients musicals de Catalunya, sou un compositor de sardanes

El compositor Max Havart i la seva neta. © Noël Hautemanière

molt apreciat perquè per damunt de tot heu cuidat la qualitat. Sou doncs un músic conegut i molt respectat al Principat, com us sentiu al Vallespir?

Max Havart: Diuen que ningú és profeta al seu país. Això mateix em passa al Vallespir. A tot arreu m'he sentit a gust i respectat, i un xic menys a Ceret. Potser perquè no sóc de Ceret. He nascut a Perpinyà, he viscut molts anys a Sant Feliu d'Avall i vaig arribar a Ceret a l'edat de 38 anys nomenat professor de música al lycée. Recordo que l'any 1962, en Llorenç Torrent va aconseguir que Ceret fos nomenada

Ciutat pubilla de la sardana. L'any 1967, vaig ser nomenat al conservatori de Perpinyà. Vaig plegar-ne l'any 1992, és a dir que durant 25 anys anava de Ceret a Perpinyà. Farà doncs 43 anys que vivim a Ceret.

Carles Coll: Ara, sou doncs tant ceretà com de Perpinyà o de Sant Feliu?

Max Havart: No ho sé. Però, és cert que tinc molts amics a Ceret, i només quatre persones no ho són. Jo he continuat la meua feina, he arribat a crear 228 sardanes, peces de concurs, peces de concert i molts documents pedagògics produïts durant aquests 25 anys de docència al conservatori.

Carles Coll: En el fons, vós sou un cas a part, perquè grans compositors de sardanes a Catalunya Nord no hi ha gaires. I globalment, sou un referent cultural en una situació bastant anòmala, sobretot pel que fa a la llengua. Com ho veieu?

Max Havart: La gent del Vallespir s'estima molt la seva llengua, i ara sort hi ha que s'estudia a l'escola, però, en general, no són gens ajudats pel ministeri francès de l'Educació Nacional. Cal dir que culturalment, aquí, som bastant pobres, sobretot comparat amb la situació cultural del Principat. Som literalment el cul de sac de França.

Carles Coll: Amb aquestes circumstàncies anòmales, on difoneu la vostra producció musical?

Max Havart: Mireu, o bé la confio a la Combo Gill que, sentimentalment és la meua cobla, o a La Tres Vents i Els Casanoves, però també treballa per La Bisbal per l'intermediari de l'amic Gispert, que és com un fill de casa, després sóc molt amic de La Selvatana, de Els Montgrins, de La Sant Jordi, i finalment, la trameto a Gonçal Solé a l'Arxivi de l'agrupació Sardanista de Cardedéu on ténen totes les meves sardanes, i també la Generalitat de Catalunya les vol repertoriar.

Carles Coll: Per cert, d'on ve l'origen del vostre nom?

Max Havart: Havart és d'origen anglonormand, però de fa cinc generacions que som al Rosselló.

Carles Coll: Passant a una altra cosa, vàreu arribar a conèixer en Pau Casals?

Max Havart: Sí, només una vegada, recordo que va ser una tarda, baixava en Pau Casals amb el tren des de Prada de Conflent amb el seu amic Pompeu Fabra i en Joan Alavedra, on

jo els esperava a Sant Feliu d'Avall amb un grup d'amics. Recordaré sempre aquella tarda per sempre més. Era el diumenge 4 d'agost de 1944. Recordo que Pompeu Fabra va dir-nos; "No abandoneu mai el vostre rossellonès perquè forma part de la riquesa de la nostra llengua, només cal evitar els gal·licismes com nosaltres hem d'evitar els hispanismes". Han estat dos exemples de catalanitat i d'humanisme.

Carles Coll: I del gran compositor de Tolosa de Llenguadoc Deodat de Severac en teniu algun record?

Max Havart: Jo no el vaig arribar a conèixer, atès que Deodat de Severac va desaparèixer l'any 1921, i jo vaig néixer l'any 1924. Però, molt més tard, varen confiar-me una obra original seva de la qual en vaig fer la instrumentació, era El Cant del Vallespir, una peça molt bonica amb un text de Joan Amade. Precisament hauríem de recordar que la casa de Deodat de Severac era a l'emplaçament on han fet la rotonda que acaben d'inaugurar per l'agermanament amb Banyoles. Aquí l'han mig oblidat, però a Perpinyà li han fet, fa uns 15 anys, un gran homenatge amb representants de moltes institucions de Tolosa de Llenguadoc, de Perpinyà i de Montpel·lier, però de Ceret, jo era el sol.

Carles Coll: Ara m'heu d'escollir una peça vostra sobre el Vallespir que tocaria al final de la representació de la sarsuela catalana Cançó d'amor i de guerra el proper 13 de maig a Arles.

Max Havart: N'hi ha una que se diu l'Alt Vallespir que pot convenir-vos. Si per en Puigferrer la seva sardana emblemàtica era Somni, aquesta és la meua sardana emblemàtica. Recordo que la vaig dedicar a Prats de Molló i tres anys després La Bisbal l'enregistrà. Però, volia acabar dient-vos que, malgrat tot, m'estimo molt Ceret perquè estic molt a prop del riu Tec on puc donar lliure curs a la meua passió per la pesca i la llibertat, i a més, molt a prop de Ceret, només cal passar el Pertús i ja te sents com a casa, això compensa els mals de cap, i moltes altres coses.

Carles Coll: Senyor Max Havart moltes gràcies per haver-nos rebut i rememorat la vostra obra. Continueu tan ferm com sempre heu estat, amb la música, la pesca i les vostres fidelitats.

Max Havart: Tractarem. Gràcies també a la revista Vallespir i a la seva renaixença.

IMPRESSIONS DE LA PATAGÒNIA ARGENTINA

per Gentil Puig-Moreno

● Fa un any, en escriure unes impressions sobre l'Alguer a Vallespir núm.1 em vaig mig comprometre a escriure sobre un altre viatge meu arreu del món. Ara ho faré sobre Patagònia perquè d'aquest racó de món se n'ha començat. La Patagònia s'ha posat de moda pels seus paisatges verges d'una bellesa insòlita; encara que no sempre s'explica la seva dramàtica història. A França, molta gent sembla conèixer la famosa emissió de televisió «Ushuaia» de Nicolas Hulot que, a partir de la ciutat de la «fi del món» a l'extrem de la Patagònia davant de l'Antàrtida, s'ha convertit en una emissió mítica de descoberta del món sencer i de la seva fragilitat. He tingut la sort d'anar a Patagònia en dues ocasions (2002 i 2004) per a treballar-hi amb educadors, ensenyants i antropòlegs argentins en programes universitaris (de la UAB) de defensa i respecte dels drets culturals de les minories indígenes, en aplicació d'unes noves lleis argentines inspirades per la UNESCO. Aquestes col·laboracions professionals han estat per a mi la millor forma de conèixer de més a prop l'enorme diversitat cultural del nostre món, i en aquest cas, de la Patagònia argentina –hi ha una Patagònia xilena–. Precisem, que el poble amerindi araucà és el mateix a cada vessant dels Andes, com sol passar a moltes altres contrades. Les muntanyes mai no han separat els pobles, ans el contrari.

L'Argentina s'estén sobre uns 3.700 km que van des del Chaco i la província de Jujuy al nord, tocant amb Bolívia, fins a la Terra de Foc, al sud. Patagònia ocupa la part més austral sobre uns 1.500 km amb les tres províncies de Rio Negro al nord, Chubut al centre i Santa Cruz al sud extrem. Jo he treballat a les ciutats de Puerto Madryn i Trelew (a la vora del riu Chubut on hi ha la Universitat de Patagònia). És a la costa atlàntica, a la Península Valdés, coneguda per les balenes franques australs que hi vénen a criar entre juny i octubre. És un espectacle impressionant perquè a vegades s'acosten a només 300 metres de la platja. La Patagònia és encara avui feblement poblada i només d'ençà d'uns 30 anys s'ha anat desenvolupant i poblant amb l'extracció del petroli i del gas descoberts a Comodoro i Rivadavia.

Fem un petit resum històric de la Patagònia (obviant 10 mil·lennis d'història indígena) precisant que fou el gran navegador portuguès Magalhães (Magellan, en francès) qui l'any 1520 descobrí aquest territori. L'estret que enllaça l'Atlàntic amb el Pacífic porta el seu nom. Ell també donà nom al *Pacífic* i a la *Terra del Foc*, perquè veia fogueres enceses pels indígenes a la falda dels Andes. Era sens dubte el poble Ona, avui totalment exterminat. Car la segona meitat del segle XIX fou pels pobles indígenes araucans un etnocidi com el que va ocórrer al centre i oest nord-americà, aquest molt més conegut.

La Guerra del Desert de 1879 dirigida pel general J.A. Roca fou un terrible genocidi. Una llei federal argentina de 1878 creava la Governació dels Territoris de Patagònia, amb l'objectiu d'estendre el principi argentin de «*Gobernar es poblar*» i contribuir a l'èxit de l'expedició per a aplicar la nova llei de fronteres amb Xile, però abans Patagònia havia de ser ocupada militarment i «netejada». Era el contingut essencial del missatge adreçat al Congrés de la Nació pel President de la República Argentina Avellaneda i que el general J.A. Roca havia d'aplicar l'any següent. L'any 1879, s'inicià la «Conquesta del Desert». Era el final del procés d'extermini i desarticulació cultural que d'ençà més de mig segle s'estava portant a terme. Entre abril i maig de 1879 cinc divisions armades amb metralladores i canons, avançaren per la plana de Patagònia. El General J.A. Roca explicà cinicament als corresponents de premsa: «*se trata de una cruzada inspirada por el más puro patriotismo contra la barbarie*». En dos mesos ocuparen tota la plana de Patagònia més enllà dels rius Negro i Neuquén, i exterminaren totes les comunitats indígenes. Només quedaven lliures els darrers caps indígenes (els cacics araucans). Eren expulsats sobre una frontera que s'estenia enllà dels dos rius. L'exèrcit argentin ocupà totes les terres per

fundar noves colònies als marges dels rius Colorado, Negro, Neuquén i Santa Cruz on s'establiren reserves indígenes per als supervivents, tal com es va fer a Amèrica del Nord. Així es creà el "Fort General Conesa" a Patagònia, sobre el riu Negro, com «Fort Apache» de tots conegut. Es facilità als colons: cases, llavors i eines de cultiu. Els sacerdots vivien a la colònia per a promoure la conversió al catolicisme. Els indígenes van ser dispersats en reserves rurals. Molts altres foren deportats a Tucumán i Entre Ríos, al nord d'Argentina, i sotmesos als treballs forçats per a adaptar-los a la "civilització". Durant tot el segle XIX, el repoblament de la Patagònia continuà amb l'arribada de nombrosos colons sirilobanesos i europeus, sobretot anglosaxons. Aquests darrers, molt aviat es convertiren en grans propietaris agraris amb immenses extensions on criaven ovelles i n'exportaven la llana. Patagònia esdevingué un repte colonial per al Regne Unit que pretenia apropiarse una part del territori de Patagònia. Encara avui, el Regne Unit conserva d'aquella època les Illes Malvines o «Malouines» nom que prové dels mariners originaris de Saint Malo que hi arribaren a principi del segle XVIII. L'any 1833 els britànics les ocuparen de nou, després dels espanyols i dels argentins i les anomenaren «Falkland». Tothom recordarà el trist episodi de la guerra de les Malvines de 1982.

En parlar de repoblament, vull mencionar el cas insòlit d'una immigració gal-lesa instal·lada a la vora del riu Chubut a partir de mitjan segle XIX. Hi arribaren l'any 1865, i en primer cercaren un lloc per a poder conrear la terra perquè eren agricultors que fugien de la misèria i la repressió anglesa al país de Gal·les. (D'altres comunitats gal·leses s'instal·laren a la mateixa època i a la mateixa latitud australiana a la Nova Gal·les del Sud). He conegut personalment membres d'aquesta comunitat gal·lesa del Chubut que, un segle i mig després, encara conserven la seva llengua, cultura i religió. En una casa de te típicament gal·lesa de Gaiman, la propietària en saber que jo era català va abraçar-me dient que catalans i gal·lesos érem pobles germans, i va fer-me signar al seu llibre de visites, en el qual em mostrà la signatura de Lady Di. Avui, els gal·lesos de Patagònia són ciutadans argentins que a més del gal·lès també parlen castellà i més llenqües. Han donat nom a ciutats com Madryn, Trelew, Gaiman, Dolavon i Rawson i nombrosos noms de carrers de gal·lesos cèlebres; fins i tot hi ha un monument a la dona gal·lesa al passeig marítim de Puerto Madryn. Els gal·lesos foren els primers europeus que no fracassaren en l'intent d'establir-se durablement a Patagònia

perquè sempre s'esforçaren a mantenir bones relacions i intercanvis pacífics amb els indígenes. Intercanviaven productes de la terra, llet, mantega i eines contra carn, terrissa i pells de guanaco, fet excepcional en el context americà. Les diverses tribus indígenes que els rodejaven mai no els atacaren.

El tracte humà dels gal·lesos amb els indígenes era totalment diferent de la conducta dels militars argentins de la Campanya del Desert. Els indígenes s'havien posat en contacte amb els gal·lesos d'ençà de llur arribada prop de Puerto Madryn. Un cacic indígena del Chubut els explicà amb força gestos el nom i els costums de les diferents comunitats dels voltants. Eren els *mapuxes* vestits amb mantes de colors vermell i negre confeccionades amb la llana del guanaco, els *tehuelses* més alts i que parlaven una llengua distinta. Malgrat la desconfiança i la por del principi, uns i altres varen entendre que podien conviure en harmonia.

Actualment, les antigues comunitats indígenes de Patagònia s'han reorganitzat per tal de ser reconegudes i respectades en primer lloc per les autoritats argentines. Existeix un moviment indigenista potent a tota Amèrica llatina i ara també a Patagònia. Els representants de les

Noies tehuelses © Foto R. Casamiçuela, 2004

comunitats "aborígens" discuteixen sobre qüestions vitals per a ells com: la cultura, l'educació autònoma, la identitat i el territori. És difícil fer una enumeració de les ètnies aborígens de Patagònia, sobretot perquè algunes han desaparegut perquè han estat exterminades, com els *ones* de la Terra del Foc. A més dels *mapuxes* i dels *tehuelses* cal mencionar els *pehuenxes* que controlaven els passos de la *cordillera* a la zona nord de Patagònia de Neuquén. A l'oest de Salinas Grandes, la comunitat dels *voroganos* que vingué de l'altra banda de la *cordillera* a principi del segle XVIII, fou integrada pels araucans a la "Confederació de Salinas Grandes", màxima organització indígena de l'època. Els *pehuenxes* (gent dels araucàries), que viuen al centre i nord de Neuquén, s'estenen fins a l'altra banda de la *cordillera*. Els boscos d'araucàries de la zona donaren l'origen al seu nom en la llengua mapuxe, i els procuraren el seu aliment bàsic, els pinyons, per això cada grup disposava del seu propi bosc. La caça del nyandú, del guanaco, la pesca i la recol·lecció, completaven els seus recursos alimentaris. La cultura *pehuenxe* va rebre influències dels grups *Günü-a-küna* (*tehuelse* septentrional) i dels *mapuxes* dels quals adoptaren la seva llengua "mapudungun". L'economia *pehuenxe* es transformà a partir de la incorporació del bestiar europeu. Durant el segle XVIII, els *pehuenxes* compliren una

funció notable en el comerç, ja que controlaven els principals passos de la serralada andina.

Els *huiques* provinents de Xile, actualment situats a la zona del «Lago Rosario» prop de San Carlos de Bariloche a la serralada dels Andes, així com els *puelxes* (gent de la plana de l'est) i els *huarpes* afirmen tots que «la terra els pertany perquè ells pertanyen a la terra» (vaig recordar al «Visca la terra» dels Angelets del nostre Vallespir). Aquest eslògan penjava a l'Aula Magna de la Universitat Nacional de Patagònia on més de cent representants *mapuxes* (*mapu=terra, xe=gent*), saludaven els pobles germans: *quexues, diaguites i ranqueles* que animen el «Foro Regional Patagonia Norte de los Pueblos Indígenas». Es constata la permanència d'aquesta mateixa cosmovisió, de fusió vital amb la terra, els elements naturals i els homes, a totes les cultures ameríndies des de la Colòmbia Britànica al Canadà fins a la Patagònia, passant pels *inques, maies, astecs i toltecs* de mesoamèrica, o els indis: *siux, apaix, crow, xeien, hopi, zuni i navajo* d'Amèrica del nord. Posseeixen tots ells una visió de la naturalesa que deixa els nostres ecologistes occidentals encara ben lluny del compte.

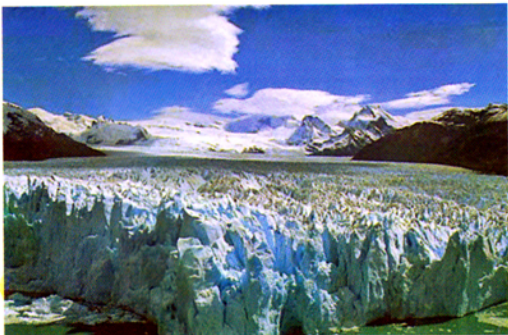
No puc acabar aquesta descripció de Patagònia sense referir-me als seus impressionants paisatges, que són el que més aprecien els turistes del món occidental i que jo tampoc no podia ignorar. Vaig voler descobrir la ciutat d'Ushuaia, ja que només era a 1.000 km més al sud de Península Valdès. Els meus amics de Puerto Madryn no

van entendre ben bé perquè hi volia anar. Primera descoberta: els aeroports on canviàvem d'avió on vaig descobrir una placa commemorativa d'un tal Saint Exupéry que va ser el primer aviador a aterrar en aquella pista de terra amb un aparell «Late» (del constructor Latecòbre de Tolosa de Llenguadoc). Una altra observació arribant a Ushuaia: vaig comprovar que els seus habitants tenien la clara consciència de viure a la fi del món, car tots els rètols dels edificis o magatzems ho indicaven: església de la fi del món... restaurant de la fi del món... Segona descoberta: visitant el Parc Nacional de la Terra del Foc, prop d'Ushuaia, amb boscos primitius mil·lenaris i el llac glacial allargassat Fagnano, al fons de la furgoneta que ens hi portava sento parlar català. Era una parella d'estudiants de la Universitat de Barcelona que acabaven d'arribar de la ciutat de Castro a la Illa gran de Xiloé, al nord de la Patagònia xilena. Ells també volien saber què hi feia un català

com jo a la Patagònia. Un cop explicat, vàrem comprovar que podem trobar catalans arreu del món.

Un darrer mot sobre els enormes glaciers de El Calafate als Andes més australs, per a expressar la meua total estupefacció, car mai no havia contemplat (ni al parc nacional dels set glaciers prop de Banf a les Muntanyes Rocoses de l'Alberta al Canadà) un glaciari tan vast, esponerós i impressionant. Admireu la foto d'aquí ja que val més que moltes descripcions. No oblidaré tampoc una breu navegació pel canal de Beagle entre Ushuaia i Puerto Williams, i el seu color d'un impressionant gris d'acer glacial.

Abans de deixar la Patagònia i l'Argentina, no puc estar-me d'expressar un darrer pensament sobre la seva capital, Buenos Aires, perquè m'ha deixat perplex. Crec que és l'única capital que té una avinguda amb el nom de Jean Jaurès i una altra amb el de Francesc Ferrer i Guàrdia (màrtir del moviment

El Glaciari de El Calafate (Foto de R. Contín, Puerto Madryn, Patagònia)

obrer com Zacco i Vanzetti). La seva curta història—tot just tres segles—és marcada per moltes més influències de les diverses migracions europees que no pas dels mateixos indígenes Guaranis o Araucans. El barri popular de la Boca n'és un exemple patent amb les seves cases multicolors de Caminito (recordeu el famós tango, pintades pels immigrants italians. El cèlebre escriptor argentí Jorge Luis Borges deia dels habitants de Buenos Aires: «Los Bonaerenses son italianos que hablan castellano, piensan en francés y creen que son ingleses». És la impressió que fa l'aspecte multicultural de Buenos Aires i, en general, dels argentins, que d'ençà de la recent crisi política i econòmica de 2003 es demanen qui són? D'on vénen? Volen saber d'on han vingut els seus avis o rebesavis, i vers on poden anar, ells i el seu país? Bones preguntes, no us sembla?

APUNTS DE LECTURES

RECORDS D'UN EXCURSIONISTA

de Carles Bosch de la Trinxeria.

Es tracta d'una reedició de 2005 de l'obra publicada i exhaurida de 1887. És una iniciativa del Centre Excursionista Empordanès amb la col·laboració de la Diputació de Girona, del Consell Comarcal de l'Alt Empordà de l'Ajuntament de la Jonquera i de la Federació d'Entitats excursionistes de Catalunya. *Pla i muntanyes* (1888), *L'hereu Noradell* (1889), *De ma collita* (1890), *Montalvà* (1891), *L'hereu Sobirà* (1891), *Tardanies* (1892), i *Lena* (1894) són les obres que, amb *Records d'un excursionista*, formen la producció literària de Bosch de la Trinxeria. Apareixen en un moment clau per la consolidació de la prosa catalana moderna. Són a mig camí entre romanticisme i realisme. Actualment, la seva lectura pot atraure molts lectors perquè coincideix amb un desig profund de retrobament amb la natura i la cultura ancestral del poble.

NAISSANCE DU CUBISME CERET 1910-1920

de Victor Crastre, és una reedició de 2004 -d'una primera de 1948-, a cura de les Edicions Alter Ego d'Els Banys que dirigeix Joël Mettay.

L'any 1911 Picasso ja és cubista. L'artista ha descobert una petita ciutat prop de la frontera amb Espanya. Ceret es troba a França però continua sent Catalunya. Durant anys passarà les seves vacances a Ceret i, a més, hi invitarà els seus amics pintors i escriptors. Un d'ells anomenà Ceret la meca del cubisme. Victor Crastre cita personatges il·lustres com: Manolo Huguet, Burty Haviland, Georges Braque, Deodat de Severac, Max Jacob, Juan Gris... Més enllà d'una simple crònica Crastre analitza el fenomen cubista i les seves mutacions durant l'època de Ceret. Fa un retrat afectuós de cada artista que va viure aquella època tan valuosa per la història mundial de l'art modern. Història de la qual es parla encara a vegades sota els immensos plàtans de Ceret.

L'EXPULSION

OU HISTOIRE DU DERNIER BERGER DE LA VALLÉE DU RIUFERRER

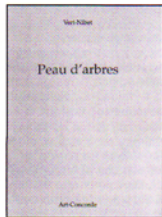
de Michel Liory

Ce roman a été publié en 1990 aux éditions Stock de Paris avec une préface de Robert Pinget, Grand Prix National des Lettres, qui écrit: "... Prenez garde, car vous ne sortirez pas indemne de la lecture de ce livre, on se laisse enliser, confondu par tant de souffrances... La souffrance, celle de Roger, le dernier berger qui s'accroche avec sa famille et son troupeau dans ce désert humain que sont devenues les Pyrénées Catalanes. Et ce sont elles, bien plus que Roger, qui sont le personnage principal de ce livre: les Pyrénées Catalanes, hostiles, grandioses, terrifiantes, imprévisibles. Cette fresque de la montagne, de son passé et de son agonie est décrite dans une langue superbe: c'est un texte de poète, magique et fascinant, un texte rare où la beauté de la langue, du rythme et des sonorités, nous emporte loin, très loin, au cœur même du chaos originel..."

PEAU D'ARBRES

de Michèle Vert-Nibet (Art-Concorde, 2005, Paris).

En el pòrtic d'aquest recull de poemes llegim un vers del poeta xinès Li Po: "Cauen les flors, raja l'aigua, misteriosa via..." Aquest vers resumeix en *Peau d'Arbres* evocació de la pau de la natura que permet de somniar en un món diferent. És la descripció vibrant i sensible del paisatge de l'Albera, oposada a la vida trepidant del pas fronterer. Cada poema evoca els arbres més variats. Certes imatges són troballes sorprenents, com aquest plàtan comparat a una "Catedral d'ocells amb làsers de llum", el tel: "Pensió de família per a paradís afavorits". Per a cloure la passejada les imatges continuen amb l'alzina: "Surro esclatat amb esquerdes habitades, caos d'una geologia rústica i lleugera". Com no recordar aquí la descripció de Ludovic Massé a *Terre du liège*? L'esperança és finalment simbolitzada per l'alzina que lluita per a sobreviure en un clima d'extrema sequedat. Les arrels de l'arbre s'endinsen sempre més profundament per trobar l'aigua, font de la vida. "Front a l'activitat desenrenada com guardar la pau a l'ànima? L'arbre ens l'ensenya amb la seva resistència de l'ànima". M.L. Blangy de Riunoguers

25, Avenue Général de Gaulle
66110 Amélie-les-Bains

Tél/Fax: 04 68 87 23 24 - Mobile: 06 87 73 94 90

Ricard Mercadé

ANTIQUARI

Mobles del s. XVIII i XIX
Quadres, bibelots, etc

52, av. de la Gare
CERET

Tel: 04 68 87 19 95

obert tots els dies excepte dimecres

galerie odile oms

*art moderne / art contemporain
achat / vente / expositions
conseil en transaction d'oeuvres d'art
et expertise / gestion du patrimoine*

Ouvert tous les jours, dimanche inclus
de 11 h à 12 h 30 et de 14 h à 19 h, ou sur rendez-vous
Fermeture le mardi

12, rue du Commerce / 66400 Cérét / France
tél: 04 68 87 38 30 / fax: 04 68 87 38 29
<http://www.odileoms.com> / galerie@odileoms.com

2 Rue Saint Ferréol

66400 CERET

Tél: 04 68 87 60 50

Siret 391 510 930 00020

Full de subscripció de la revista:

"Vallespir"

Edita: "CENTRE CULTURAL CATALÀ DEL VALLESPİR" 7, Avinguda G. Clémenceau - 66400 - CERET

Nom
Cognoms
Adreça Ciutat
Codi Postal País
Telèfon E-mail

Caixa o banc Agència
Adreça Telèfon
Codi Postal Ciutat

Autoritzo la "Caisse d'Epargne Languedoc-Roussillon"

Codi Establiment 13.485, Agència 66.220, 38 rue Saint Ferréol, 66400 CERET
a cobrar la subscripció a la revista VALLESPİR, preu: 10 € per l'any 2006

■ Des de França.

Al compte del Centre Cultural Català del Vallespir: **Núm. 04 4505059 04 45 09 331**

■ Des dels altres països d'Europa: **Núm. IBAN: FR76 1348 5662 2004 4505 0590 445**
Núm. BIC: CEPFRPP348

Data i signatura

Generalitat de Catalunya

AUCA DE LA CATALUNYA NORD

Rodolins: Ramon Cuéllar - Dibuxos: Jaume Gubianas.

Reproduït amb l'autorització D'Aire Nou de Bao

PRATS DE MOLLÓ

SANT LLORENÇ DE CERDANS

01
Conflent, Cerdanya, Capcir,
Rosselló i Vallespir

02
A Rià va sorgir un dia
del Pilós la dinastia

03
Bisbe Oliva un món nou vol:
"Pau i treva i res de dol"

04
Pel "Tractat dels Pirineus"
passàrem del cap als peus

05
Pirineus no és frontera
ni per Querol i Cervera

06
Nosaltres sabem prou bé,
el que som i volem ser.

07
Al nord tenim la república
però ens nega la veu pública

08
A Salses hi ha la porta,
un símbol que ens reconforta

09
Aquí s'alça el Canigó
cim i far de la nació.

10
A Perpinyà de temps hi ha
un ferm palau sobirà.

11
I al Castellet crema ufana
nostra flama catalana.

12
Un fill de Prats de Molló
va lluitar amb seny i braó.

13
Fou en Josep Trinxeria
que els "angelets" dirigia.

14
De Serrallonga els trabucs
espanten els més porucs.

15
Prada té la Universitat
per a la catalanitat.

16
Una festa el cor ens guanya:
la de l'és de la muntanya

17
En el rugbi tothom sap
com triomfa arreu l'USAP.

18
Som gent de mar i de pinya
i quan cal tothom fa pinya.

19
I ballen aquí a Vincà
el mateix que l'Empordà.

20
Som com la tramuntana,
un vent que ningú no mana.